

IRODALMI MÚZEUM

A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM HÍRLEVELE

Cs. Szabó- emlékkiállítás



Szendrey Júlia, a naplóíró



**Beszélgetés Varga Katalinnal,
a Kézirattár vezetőjével**

2005-2006. ősz-tél

V. évf. 3-4. szám

HÍREK	3-4.	oldal
KIÁLLÍTÁSOK		
Hordozható Európa <i>Emlékkiállítás Cs. Szabó László születésének 100. évfordulójára</i>	5-6.	oldal
Szendrey Júlia, a naplóíró <i>Egy pesti értelmiségi asszony</i>	6-9.	oldal
Hazatalált képek <i>Ismeretlen festmények Jókai hagyatékából</i>	9-10.	oldal
GYŰJTEMÉNYEZÉS		
Előkerült prózai művek, elméleti töredékek <i>Kéziratvásárlás a József Attila Emlékévből</i>	11.	oldal
KONFERENCIA		
Apai örökség <i>Konferencia a századvég korszakáról</i>	12.	oldal
Andersen és a mesei világ <i>Mese és műmese konferencia</i>	13.	oldal
CD-BEMUTATÓ		
Aranyhangok <i>CD-sorozat a Hangtár aranytartalékából</i>	14.	oldal
INTERJÚ		
Kéziratok és dokumentumok között <i>Beszélgetés Varga Katalinnal, a Kézirattár fősztályvezetőjével</i>	15-17.	oldal
KONCERT		
Muzsika a Károlyi-palotában <i>A múlt év krónikája egy zenész tollából</i>	18-19.	oldal
SZÍNHÁZ		
Rákóczi az űrbe tart <i>Cs. Szabó-művek a Felolvasó Színpadon</i>	19-20.	oldal
LEVÉLTÁRLAT		
Múltak kútja IV. <i>Csemegés a Petőfi Irodalmi Múzeum levéltári múltjából</i>	20-22.	oldal
VENDÉGKÖNYV		
Búcsú bezárult kiállításainktól	23.	oldal
INFORMÁCIÓ	24.	oldal

IRODALMI MÚZEUM

A Petőfi Irodalmi Múzeum hírlevele
ISSN 1588-2942 V. évf. 3-4. szám; 2005-2006. ősz-tél

Kiadja a Petőfi Irodalmi Múzeum

Megjelenik negyedévente
Weboldal: www.pim.hu; www.pimmedia.hu
Cím: 1053 Bp., Károlyi Mihály u. 16.
Tel.: 317-3611/246, Fax: 317-1722

Felelős kiadó: E. Csorba Csilla
Főszerkesztő: Sulyok Bernadett
Főszerkesztő-helyettes: Unger Zsolt
Olvasószerkesztő: Thuróczy Gergely
Látványterv: Gaál Réka
Tördelés, nyomdai kivitelezés: BesT. Nyomda
Fotó: Dobóczy Zsolt, Gál Csaba, Hegyi Katalin, Németh Zsuzsa, Thuróczy Gergely

PETŐFI IRODALMI MÚZEUM

1053 Budapest, Károlyi Mihály utca 16.
Tel.: 317-3611, 317-3450, Fax: 317-1722
E-mail: muzeuminf@pim.hu
Weboldal: www.pim.hu, www.pimmedia.hu
Látogatási idő: 10-től 18 óráig, Hétfő szünnap.
A Tamási Áron Emlékszoba hétköznap 10-18 óráig látogatható.
Kutatószolgálat a tudományos kutatók és a média számára:
Könyvtár: H–Cs: 10-16
Kézirattár: H–Cs: 10-16
Művészeti és Relikviatár: H–Cs: 10-16
Hang- és Videótár: H–Cs: 10-16

BELÉPŐJEGYEK:

Állandó kiállításainkra a belépés ingyenes.
Felnőtt: 350,-
Gyermek, nyugdíjas: 180,-
Családi: 700,- (2 felnőtt és kiskorú gyermekek)
Mindegyik múzeumba egy hétig érvényes kombinált jegyek:
Felnőtt: 650,-
Gyermek, nyugdíjas: 350,-
Tárlatvezetés: 1100,-
A tárlatvezetésre dr. Kozma Évánál lehet bejelentkezni. Telefon: 317-3611/245
E-mail: muzeumped@pim.hu

Fülhallgatós tárlatvezetés
magyar, angol és német nyelven
Magyar nyelvű: 600,-
Idegen nyelvű: 1500,-

Múzeumpedagógiai foglalkozásainkra várjuk általános iskolai osztályok jelentkezését
Kákonyi Magdolna múzeumpedagógus
Telefon: 317-3611/150
E-mail: kakonyim@pim.hu

BUDAPESTI EMLÉKMÚZEUMAINK

Kassák Múzeum
1033 Budapest, Fő tér 1. Tel.: 368-7021
Kassák Lajos irodalmi és képzőművészeti munkássága 1915-1967
Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
Szentendrei művészek alkotásai S. Nagy János gyűjteményéből / 2006. március 15-ig
Belépőjegyek:
Felnőtt: 150,-
Gyermek, nyugdíjas: 100,-
Családi: 300,-
Nyitva: 10-től 17 óráig. Hétfőn, kedden zárva.

Ady Emlékmúzeum
1053 Budapest, Veres Pálné utca 4-6. Tel.: 337-8563
Ady és Csinszka pesti lakása
Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
Tárlatvezetés: 700,-
Nyitva: K–V: 10-től 17 óráig
Hétfőn zárva.

Jókai Emlékszoba
1121 Budapest, Költő utca 21. Tel.: 395-2605/443
Gyümölcsfák, rózsák, regények
Jókai Mór és a Sváb-hegy
Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
Nyitvatartás:
2006. március 31-ig előzetes bejelentkezés alapján.
Tel.: 317-3611/245

Augusztus 20. alkalmából adták át a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Múzeumi Főosztályának **Múzeumi Nívódíjait** a Magyar Nemzeti Múzeumban. A kitüntetetteket Koncz Erika, a minisztérium helyettes államtitkára köszöntötte. A Múzeumi Nívódíjat 1969 óta adományozza a szakminisztérium a tudományos munka, a gyűjteménygyarapítás, továbbá a kiállítás-rendezés, a múzeumi ismeretterjesztés és a műtárgyállomány védelme területén kiemelkedőnek minősülő szakmai teljesítményekért. Múzeumi Nívódíjban részesült **H. Bagó Ilona** irodalomtörténész muzeológus, intézményünk Kézirattárának főosztályvezető-helyettese, a József Attila születésének 100. évfordulójára rendezett multimédiás vándorkiállításért.

A Pro Literatura Alapítvány 2005. szeptember 29-én először adta át a **Czine Mihály-díjat** a Károlyi-palotában, melyet azzal a szándékkal hoztak létre, hogy elismerjék azok munkáját, akik Czine Mihály irodalomtörténész életművét közkinccsá teszik, ápolják, munkájukban az ő gondolatvilágát, szellemiségét is tovább éltetik. A díj kitüntetettjei: Görömbei András irodalomtörténész, Kovács Tiborné könyvtáros és N. Pál József irodalomtörténész.

Perlrott Csaba Vilmos olajfestményeiből és grafikáiból rendezett időszakos emlékkiállítást a **Kassák Múzeum** 2005. október 2-től december 11-ig. Az ötven éve elhunyt festő a 20. századi magyar képzőművészet egyik újtó mestere, a nyugat-európai modernség egyik hazai közvetítője volt. Pályakezddőként először Koszta Józseftől tanult, majd a nagybányai művésztelepen dolgozott, Párizsba kerülve Matisse és Cézanne művészetének élményével gazdagodott. A francia Fauves-mozgalom történetírói mindmáig számon tartják munkásságát, melyben fölismerhető a két másik avantgárd irányzat, az expresszionizmus és a kubizmus termékenyítő hatása is. Így bár Perlrott Csaba Vilmos szervezetileg nem tartozott a magyar modernnek 1909-ben „Nyolcak” néven nyilvánosság elé lépett mozgalmához, munkássága mégis törekvésekhez kapcsolható. Perlrott a francia és német modernizmus vívmányait úgy tudta beépíteni munkásságába, hogy mindvégig eredeti stílusú művész maradt. Erről tanúskodnak a Nagybányán, Kecskeméten, Párizsban, Szentendrén készült táj- és városképei, aktképsorozatai, portréi, csendéletei, melyekről szólva olyan kiváló kortárs méltatta az önkifejezés intenzitását, mint Kassák Lajos: „ábrázoló modern művészetünk egyik úttörőjének” nevezve Perlrott Csaba Vilmost. Ez az emléktárlat a Magyar Nemzeti Galéria, a szentendrei Ferenczy Múzeum, a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum, a pécsi Janus Pannonius Múzeum, a Kecskeméti Képtár, a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a székesfehérvári Városi Képtár – Deák Gyűjtemény, a Kassák Múzeum, továbbá magángyűjtők anyagából válogatott kollekcióval mutatta be a 20. századi magyar művészet e jelentős alkotójának munkásságát. A kiállítást Csaplár Ferenc rendezte.

Szabó Magda író életműsorozatának gondozója, az Európa Könyvkiadó, íróársai és színművészek köszöntötték 88. születésnapján, 2005. október 5-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Az ünnepséget egyben *Für Elise* című regénye százszázadik példányának megjelenése alkalmából rendezték. Az est házigazdája Osztoivits Levente, az Európa Könyvkiadó igazgatója volt. Szabó Magda a műveit megjelentető nyomdától (debreceni Alföldi Nyomda) egy óriási, bőrkötésű könyvet kapott, amelynek belsejében az életműsorozat valamennyi kötete megtalálható. Lator László költő, irodalomtörténész és Háy János író méltatta Szabó Magda számukra meghatározó, illetve kedves műveit és egyéniségét. Regényeiből az *Abigél* filmváltozatának egyik jelentős szereplője, Piros Ildikó színművész és Für Anikó színművész olvastak fel részleteket. Fejérvári Zoltán, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem növendéke Beethoven- és Chopin-zongoradarabokat játszott.

Megjelent **Mészöly Miklós** író és **Tüskés Tibor** irodalomtörténész levelezése a pécsi Pro Pannonia Kiadói Alapítvány gondozásában. A *Volt idő* című kötetet 2005. október 19-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban is bemutatták, Tüskés Tiborral Szörényi László irodalomtörténész beszélgetett. A levélváltásokból kirajzolódik az 1956 utáni társadalom képe, bepillantást nyerhetünk Mészöly alkotói folyamataiba, műveinek keletkezési körülményeibe, valamint abba, hogyan került a *Jelenkor* című folyóirat főszerkesztői székébe Tüskés Tibor, akinek éppen Mészöly egyik drámája, *Az ablakmosó* publikálása miatt kellett a laptól távoznia. Néhány fontosabb levél el is hangzott az esten Havas Judit előadóművész tolmácsolásában.

A költő születése napján, 2005. november 22-én ünnepelték a **nagyváradai Ady Emlékmúzeum 50 éves fennállását**. A Nagyváradai Ady Társaság kezdeményezésére Tavasz Hajnal, a társaság jegyzője és Tóth János múzeumigazgató szervezte meg a rendezvényt, ami azért volt különösen fontos, mert veszélybe került az intézmény fennmaradása. Erre az alkalomra kapott meghívást a Petőfi Irodalmi Múzeum. Az Ady-szobor megkoszorúzása után a múzeumban Blaga Mihoc, a történelemtudományok doktora, a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem tanára, a nagyváradai Iosif Vulcan Emlékmúzeum vezetője mondott köszöntőt. Ezt követően Indig Ottó, a Nagyváradai Ady Társaság elnöke, irodalom- és művelődéstörténész, majd Szabó Ödön megyei tanácsos, a Kőrösvideki Múzeum munkatársa üdvözlő szavai hangzottak el. A PIM részéről Cséve



A Czine Mihály-díj átadása



Szabó Magda



Szörényi László, Havas Judit és Tüskés Tibor



Az Ady Emlékmúzeum Nagyváradon



Az új József Attila-síremlék a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben

Anna A múzeum helyzete ma címmel tartott előadást, Hegyi Katalin pedig „Amit adtam: örökség, s nem divat” címmel Ady Endre hagyatékáról, tárgyi örökségéről beszélt. Tóth János, az emlékmúzeum igazgatója érdekes történeti áttekintést adott a múzeum 50 évéről. A Nagyvárad Ady Társaság ez alkalomból a *Hív az acélhegyű ördög...* című, Fehér Dezső által szerkesztett, Ady Endre 1900-1904 között keletkezett nagyvárad publikációit tartalmazó kötetet jelentett meg. Indig Ottó ugyanennek a kötetnek első dedikált kiadását ajándékozta a múzeumnak. Tóth Jánossal és Tavaszai Hajnallal tárgyalásokat kezdeményeztünk arról, miképpen tudna szakmai segítséget nyújtani a Petőfi Irodalmi Múzeum az ott található Adyhoz kapcsolódó dokumentumok, tárgyak katalógusának számítógépre vitelében, valamint egy kiadvány megjelentetésében.

2005. december 10-én kaptuk a hírt, hogy **Indig Ottó** életének 69. évében elhunyt. A rövid találkozás is elég volt ahhoz, hogy lássuk imponáló szakmai tudását, elkötelezettségét a magyar kultúra iránt. Halála mindannyiunk számára nagy veszteség.

Felavatták az új **József Attila-síremlék**et a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben 2005. december 3-án. A síremlék a kulturális tárca és a Képző- és Iparművészeti Lektorátus által kiírt emlékmű-pályázat nyertes műve, Bálványos Levente és Horváth Csaba *Sztélé* című alkotása, melyen a költő *Íme, hát megeltem hazámat...* kezdetű verse olvasható. Többek között Jókai Anna, a Nemzeti Kegyeleti Bizottság elnöke és Bozóki András kulturális miniszter mondott beszédet, majd a sztélé leleplezése következett, amelyhez a Petőfi Irodalmi Múzeum is elhelyezte koszorúját.

Harmadik alkalommal rendeztük meg *Irodalmi karácsony és könyvvásár gyerekeknek* elnevezésű rendezvényünket 2005. december 11-én. A Józsefvárosi Zeneiskola növendékeinek hangversenyét az Andersen-mesékhez kapcsolódó gyermekfoglalkozás követte, majd a *Friss tinta!* című új gyermekvers-antológia játékos, a kicsiket is bevonó, szavaltató bemutatója. A Garabonciás együttes műsora igazi karácsonyi hangulatot varázsolt a Károlyi-palotába, valamint régi magyar rajzfilmek kísérőzenéit is eljátszották, amiket a gyerekeknek kellett felismerni. A csemeték szülei, rokonai a kiadók kedvezményes könyvkiállításából válogathattak, a szerencsések pedig a nap végi tombolasorsoláson plüssállatokat, könyveket, kifestőket nyertek.

A Petőfi Irodalmi Múzeum **adventi jótékonysági estet** rendezett „*Azért vagyunk a világon...*” címmel Tamási Áron szülőfaluja, az erdélyi Farkaslaka árvízkarosultjainak megsegítésére 2005. december 19-én. Közgyűjteményünk Tamási Áron teljes írói hagyatékának őrzője, mely magában foglalja műveinek kéziratait, az író könyvtárát, személyes relikviáit és fényképeit. Hagyományos adventi estünk fővédnöke Mádl Dalma asszony, a Katolikus Karitásztól jószolgálati nagykövete volt. Az érkezőket fél hattól betlehemes játékkal fogadták az Óbudai Népzenei Iskola tanulói Fábíán Éva vezetésével. Az esten Nagy Gáspár költő és Csiki László író mondtak ünnepi köszöntőt. Ady Endre *A békesség ünnepén* című költeményét Császár Angéla szavalta el, Áprily Lajos *Madarak, Irisórai szarvas és Szilencium* című verseit Mécs Károly adta elő, Tamási Áron írásait Bács Ferenc, Schubert Éva, Becsei Tamás és Ferenczy Csongor tolmácsolta, Schubert Évától pedig Juhász Gyula *Betlehemes énekét* is hallhattuk. Sebestyén Márta erdélyi népdalokat énekelt, a Muzsikás együttes pedig erdélyi népzenei játszott. A 2500 Ft-os jegyekből, és az ez alkalomra a Pro Literatura Alapítvány által létrehozott számlaszámra érkezett adományokból 300 000 Ft-ot utaltunk át Farkaslaka önkormányzata számára. Ez az összeg hozzájárul Tamási Áron szülőházának felújításához is. A belépőjegyek megvásárlásán túl külön adománnyal járultak hozzá a nemes cél megvalósításához: Bagó György dr. és neje, Bod Péter Ákos, Gács Béláné, Geller Katalin, Jóny Iván, Götei Árpád, Kirchner Sándorné, Kiss-Pál Klára, MTA Füst Milán Fordítói Alapítvány, Márton Ferenc, Melczer Vilmosné, Molnár V. József, Mórincz Imre dr., Párkainé Eckhardt Mária, Szabad György, Szabó Magdolna, Valiskó Ferenc.



Schubert Éva



Rozgonyi László: Önarckép sállal

Az új időségi kiállítás a Kassák Múzeumban **szentendrei művészek** alkotásait mutatja be **S. Nagy János gyűjteményéből**. Az évtizedeken át kutatóvegyszéknél hazai és amerikai intézetekben dolgozó, ma szentendrei lokálpatriótaként és műbarátként ismert dr. S. Nagy János a '70-es években kezdett műgyűjtéssel foglalkozni. A ma már több száz darabból álló kollekcója fő műveket és apró remekléseket egyaránt szép számmal tartalmazó merítés a tradicionális szentendrei festészet világából: Apáti Abkarovics Béla, Bánáti Sverák József, Bánovszky Miklós, Boromisza Tibor, Cserepes István, Deli Antal, Göllner Miklós, Ilosvai Varga István, Istokovits Kálmán, Jeges Ernő, Kántor Andor, Modok Mária, Onódi Béla, Perrey Perron Fedor, Pirk János, Rozgonyi László még mindig kevésbé ismert munkásságából. Jelen van ebben az áldozatos munkával és anyagi áldozatvállalással fölépített, fiatalkori emlékeket, személyes vonzalmakat, emberi kapcsolatokat, régi és új barátságokat is dokumentáló gyűjteményben néhány természetelvű festmény, grafika révén a későbbi generációkhoz tartozó Hegyi György, Deim Pál, Balogh László és Gy. Molnár István munkássága is. A tárlaton, mely 2006. január 15-től március 15-ig látogatható, az Onódi Béla egykori szentendrei lakóházában őrzött műtárgygyűjtemés hatvan válogatott darabja kerül a látogatók elé.

Hordozható Európa

Emlékiállítás Cs. Szabó László születésének 100. évfordulójára

A tárlat címadója Cs. Szabó László (1905-1984) egyik 1943-ban megjelent novellája, melynek főhőse egy fiatalember, aki néprajzi emlékek után kutatva az apjától örökölt, világlátott bőrönddel járja a magyar falvakat. Óriás kofferjében csak a nélkülözhetetlen holmikát cipeli: egy váltás fehérneműt, szappant, fogkefét, cipőpasztát... – és negyven kötet könyvet, az európai irodalom klasszikusait Homérosztól kezdve Shakespeare-en át egészen Kemény Zsigmondig, „egy koffer hordozható, üde, halhatatlan Európát”. Cs. Szabó László ekkor még nem sejtette, hogy az európai kultúra mellett hitet tevő novella milyen fájdalmas szimbóluma lesz saját életének is. Hiszen nemcsak az egész kontinenst átszövő, tudatosan megkomponált utazásai és az abból születő, az esszé művészi színvonalára emelkedő útrajzai lettek meghatározó részei gazdag életművének, hanem személyes sorsára is rányomta kitörölhetetlen bélyegét a legnehezebb, mindent megváltoztató, nagy utazás – az emigráció. 1949-ben az egyre fenyegetőbb sötétülő diktatúra ellen tiltakozva egy római tanulmányút befejezésekként az ország végleges elhagyása mellett döntött: lakását, állását, gazdag könyvtárát, minden személyes emlékét, fiát, szerelmét, egész addigi életét hátrahagyta, ahogy pontosan találó iróniával ő maga fogalmazta meg: „44 éves koromban egy kofferrel egyszerűen újrakezdtém az életet.” Nem volt vele más útipoggyász, mint a magyar kultúrán felnőtt európai műveltsége és a tehetség aranyfedezete.



Az egyik Csé-bőrönd tartalma

Az emigráció miatt nemcsak élete, hanem műveinek fogadtatása is két részre tört. A *Nyugat* második nemzedékének tagjaként elismert író, aki 1936-ban Baumgarten-díjat kapott, 1935-től a Magyar Rádió irodalmi vezetőjeként a színvonalas rádiózás egyik megteremtője lett, aki nemcsak szakmai tudásával, hanem emberi tartásával is példát mutatott: a megszorító intézkedéseket okosan kijátszva számos zsidó származású íróat megszólaltatott, végül 1944 márciusában a német bevonulás ellen tiltakozva habozás nélkül lemondott a biztos egzisztenciát jelentő állásról. 1945 őszétől katedrát létesítettek számára a Kép-

zőművészeti Főiskolán, az általános művelődéstörténet oktatása vele kezdődött s szűnt meg. Az emigráció 35 évéből harminchármat Angliában töltött, 1951-től húsz éven át a BBC magyar osztályának belső munkatársa volt, ahol nemcsak megélhetést, hanem olyan szellemi háttérrel is kapott, hogy írói függetlenségét nem kellett feladnia. Majdnem harminc könyvet írt, melynek fele még itthon, a másik fele az emigráció alatt, szintén magyar nyelven, külföldi kiadóknál jelent meg. Versei mellett novellái, művelődéstörténeti jelentőségű útirajzai, intellektuálisan gazdag esszéi és önironikusan őszinte, meditatív önéletrajzai egy kiforrott írói szemlélet és stílus tanúbizonyságai, a magyar intellektuális próza nélkülözhetetlen és alapvető vonatkoztatási pontjai.

A hazai olvasók előtt évtizedekig neve alig volt ismert, művei nem voltak hozzáférhetőek, a hivatalos fórumokon munkásságára csak torzítva vagy kicsinyelve utaltak. Ezzel párhuzamosan az emigráció körében egyre nőtt jelentősége, meghatározóvá vált személye, legendássá vált tudása és erkölcsi tartása. Egy betű elég lett megnevezésére, mindenki Csé-nek hívta, útirajzainak szellemi gazdagsága miatt új szót alkottak, műveit, sőt őt magát is nem bédekkernek, hanem „csédekkernek” nevezték. De hívták „örök peregrinus”-nak olthatatlan tudásszomja miatt, „harcos esztétá”-nak, aki szakadatlan hévvel követelt helyet a nem-elkötelezett irodalomnak, „osztályfőnök”-nek, aki önmagával szemben tanúsított szakmai szigorával magas mércét állított a fiatalabb nemzedék elé, „londoni Kazinczy”-nek, aki tiszteletet parancsoló életművével, integráló egyéniségével és kiterjedt levelezésével központi alakja lett a külföldön élő magyar értelmiségnek, „magyar Montaigne”-nek, aki az esszé műfajában az anyanyelv országától való távolság ellenére maradandót alkotott.



Bőrönd-installációk a kiállításban

Legendája hamarabb áthatolt a politikai válaszfalakon, mint művei. Épp ezért támasztotta hazalátogatásának feltételül, hogy egy írása minden csonkítás és ideológiai kommentár nélkül jelenjen meg. 1979-ben a *Nagyvilág* közölte Dickens-naplóját, ezzel kezdődött újabb hazai jelenléte.



Enteriőr részlet

Ekkor, 1980-ban, lépte át újra a magyar határt, ekkor tartott ismét előadást a Képzőművészeti Főiskolán, ahol fűrtökben lógtak az emberek. Itt hangzott el látszólag szellemesen könnyed, ám jelentőségteljes kezdőmondata, mely a hosszú távollét ellenére is a meglévő folytonosságot hangsúlyozta: „Mondtam az utolsó órán, 31 évvel ezelőtt...”

Nagy gonddal gyűjtött, gazdag könyvtára emigrációja következtében odaveszett. Ekkor határozta el, hogy soha nem lesz háromszáznál több könyve – de gyógyíthatatlanul szenvedélyes olvasóként angliai otthonában végül mégis tizenötezer könyvet gyűjtött össze a polcokon. Végrendeletében úgy döntött, hogy Sárospatakon temessék el s oda kerüljön könyvtára is, kéziratait a Petőfi Irodalmi Múzeumra hagyta.

Írásai másfél évtizede szabadon megjelenhetnek, életműsorozatának kiadása most indul. Szellemi hagyatékával immár nekünk, olvasóknak kell jól sáfárkodnunk.

Kelevéz Ágnes

A kiállítást rendezte: Kelevéz Ágnes

Látványterv: Kemény Gyula

MEGJELENT!

József Attila: *Istenem*

József Attila istenes versei neves művészek előadásában, zenei átvezetésekkel

Audió-CD, PIM 004, Magyar Rádió–Petőfi Irodalmi Múzeum, 2005

Szendrey Júlia, a naplóíró

Egy pesti értelmiségi asszony

1828. december 29-én Keszthelyen született „Magyarország legregényesebb asszonya”, ahogyan önmagát nevezi második férjének, Horváth Árpádnak 1856. augusztus 24-én írott levelében. Szendrey Júliához mostoha volt a sors, de mostohán bánt vele az irodalomtörténet is. A magyar irodalom egyik legnagyobb költőjének lehetett nagy szerelme és felesége kurta három évig, akivel férje mindent megosztott: a dicsőséget és a nélkülözéseket, épp csak a halált nem. Szendrey Júlia hagyatékában, a hűgához, Marikához (Gyulai Pálné) írott levelei között van egy emléklap: „Halj meg, midőn legboldogabb vagy!” Nem tudjuk, mikor írta. Valószínűleg lánytestvére házasságkötése idején, az útravaló minden bizomnyal morbidnak látszhatott a menyasszony szemében. A mondat azonban a nővér keserű asszonysorsának summázatát adja. És amint Kerényi Ferenc az adatot hallván, megfogalmazta: talán ez a kulcsa a *Szeptember végének*.

Az irodalomtudósok egyik tábora nem lát Szendrey Júliában mást, csak feleséget, így élete csak 1849. július 31-ig, Petőfi eltűnése napjáig tarthat számot a tudomány érdeklődésére. Ezért a hagyatékából még azokat az adatokat sem gyűjtötték ki, amik a Petőfi-életrajzra tartoznak. Másfelől azonban a róla szóló cikkek és könyvek, Hatvany Lajos *Feleségek felesége* c. műve, és újabban a *Petőfi-adattár* kivételével, a segesvári csatától 1868. szeptember 6-ig, az asszony halála napjáig tárgyalják élete eseményeit.

Második házassága felháborította a család barátait, az író társa-

dalmat, az olvasóközönséget, az „igaz hazafiakat”. A hűtlen özvegy az irodalmi élet, sőt a nemzet ítélőszéke előtt sápadozott megvédhetetlenül és az utókor sem kímélte egészen 1928-ig. Ekkor Mikes Lajos *Szendrey Júlia levelesládájának ismeretlen kincsei* című kiadványában, és még inkább Dernői Kovács László–Mikes Lajos *Szendrey Júlia ismeretlen naplója, levelei, halálos ágyán tett vallomása* című könyvében történt meg a dokumentumok birtokában a „perújrafelvétel”, és szolgáltatott igazságot a már régóta porladó asszonynak. A közvélemény miatt erre szükség volt.

Sem a Petőfi-kutatók, sem a moralisták nem vették észre, hogy Szendrey Júliának nemcsak magánélete volt. Író volt vagy az lehetett volna, ha a sors egy kicsit kegyesebb hozzá. Tehetséges volt, eredeti egyéniség, gondolkodó ember, és amint a kortársak is rendre megemlítik: szellemes társalgó. E tárgyban eddig lényegében csak Bihari Mór munkája tekinthető érdemlegesnek. A Petőfi Társaság sorozatában, a Petőfi Könyvtárban kiadta Szendrey Júlia költeményeit és prózai munkáit, legalábbis azokat, amiket a hírlapokból össze tudott gyűjteni. A könyvhöz egy életrajzi bevezető, és egy tanulmány is tartozik irodalmi munkásságáról.

Szendrey Júlia eredetiségét, írói tehetségét először természetesen Petőfi Sándor ismerte fel, és ha le is kell számítanunk megnyilatkozásából a szerelmes férfi rajongó túlzásait, bizonyítéknak ebből az időszakból maradnak a *Napló* egyes jól sikerült részletei.

A költő írja 1846. december 26-án Orlay Petrics Somának: „Szatmárban egy olyan lánykát ismertem meg, a milyen Párizs-nak is sok volna, a George Sandok hazájának, nem pedig Szatmárnak, az ólmos füttykösök termőföldének.” Hogy Petőfi mikor olvasott először valamit George Sand-tól, nem tudjuk, a költői nászúton azonban biztosan, hiszen ismeretesekek idevonatkozó sorai az *Úti levelek Kerényi Frigyeshez XVIII. darabjából*. „George Sand az új világ csodája, és én bámulom, talán imádom is, de nem szeretem. Ő, mint a mészáros a marha böndőjét, fölhasítja a társadalmat, hogy megmutassa belsejének egész rondaságát, és azt kiáltja: így nem maradhat! (...) oh ez merész, dicső nagy munka, de férfinak való, nem asszonynak. Regényeinek olvasásakor mindig megzavar a gondolat, ha eszembe jut, hogy ezeket asszony írta, s szinte kedvetlenül teszem le. Ha a kertben, itt szép,



A Szendrey Júlia-kiállítás egy részlete

ha bepiszkolja is kezét; de az istállót bízta a férfiakra. „Nem tudjuk, hogy az ifjú feleség mit gondolhatott erről a részletről, mindenestre nem telt bele egy fél év, és a költő a vértelen forradalom napjaiban naplójában azzal büszkélkedik, hogy felesége mindenben mellette áll. De térjünk vissza George Sand-ra. Tudjuk, hogy George Sand kedvenc írója volt Szendrey Júliának, külsőségekben utánozta is: rövidre vágatta a haját, excentrikusan öltözködött, dohányzott. De írni másról és másképpen írt. Szendrey Júlia francia nyelvtudásáról nem sok adatunk van. 1840-1844 között Pesten tanult Lejte (korábban Tanczner) Lilla leánynevelő intézetében. Ott a német nyelv és irodalom ismeretét preferálták, de valószínűleg már elkezdte a francia nyelv tanulását is. 1847 tavaszán Lauka Józseftől tanult franciául, mert Szendrey Ignác ígért a lányának egy külföldi utat, valószínűleg azért, hogy a nemkívánatos kérést feledtesse vele. Második házassága idején tovább folytatta francia stúdiumait, ezt bizonyítja a hagyatékában fennmaradt szöszedet. Ugyanott található egy csonka könyvjegyzék is, amely valószínűleg az ő tulajdonában volt könyveket sorolja fel, van köze egy-egy darab, ami Petőfi hátramaradt könyvjegyzékében is szerepel. Ebben George Sand-tól a következő művek találhatók: *Les maîtres sonneurs, La filleule, Mauprat, La petite Fadette, Laure, La mare au Diable, André, Claudie, Histoire de ma vie*. Ekkor már fordítással is próbálkozott. A hagyatékban fennmaradt Jules Andeau (tőle kapta George Sand írói álnévét) *Marianna* című regénye magyar fordításának négy elkészült fejezete Szendrey Júlia kézírásában.

Hatvany Lajos megállapítja, hogy Szendrey Júlia fiatalkori *Napló*jában és Térey Máriával való levelezésében szinte nyoma sincs irodalmi témának. Ebből a következő igazságtalan konklúziót vonja le: „...hiába erőltette az eredetiséget, ama nők közül való volt, akinek egyéniségét a férfi szabja meg. S a férfi szerint, akire választása esett, lehetett volna: hű feleség, jó anya vagy szatmári Bovaryné, aki azt hiszi, hogy regényes kalandon esett át, ha az urát holmi borbélylegényképű, kikent, kifent seladonnal csalja meg.” Hatvany Lajos nem szenvedhette Szendrey Júliát, ez már a *Feleségek feleségéből* is kitetszik. Talán valaminő szerencsétlen szerelmi kudarcát, kortársi asszonyélményét visszavetítve egy nemzedékkel korábbra, egy ambiciózus, számító, félművelt „frajlát” látott benne, aki méltatlan volt Petőfi szerelmére. Szegény Szendrey Júlia! Hatvany nem volt nyárspolgár, a második házasságot az özvegy magánügyének tekintette. A moralisták megvető nyilatkozatainál azonban kegyetlenebb, amit tesz: ízekre szedi Petőfi ideálját és megállapítja, hogy az endrődi úrikisasszony tragikus végzete volt a nagy költőnek. Azt vonja meg tőle, ami miatt Petőfi beleszeretett, az eredetiséget.

Szendrey Júlia első publikációi Petőfi Sándorné korából valók. A költői nyugodt, szép napokban határozták el, hogy megjelentetik a *Napló* egyes részleteit, sőt onnan küldték el Győrbe, illetve Pestre. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található *Napló*-kéziraton Petőfi szerkesztői javításai láthatóak. Mértéktartó, apró stiláris igazítások, a lényegét nem érintőek.

1847. október 11-én Koltórol írja Petőfi Kovács Pálnak, a győri *Hazánk* szerkesztőjének: „A tőled való búcsúvétel helyett pedig adom tudtadra, hogy a *Napló*-töredék feleségem által írva és leírva a *Hazánk* számára küldetük.” A *Napló* egyes részletei megőrződtek Petőfi kézírásában is, az *Életrajz*eknek megküldött anyagot másolta le (a *Petőfi Összes művei V. kötetének* szerkesztői gondosan bevették ezt a részletet, pedig inkább egy majdani kézirat-katalógusban volna a helye). Tehát két helyen, a *Hazánk* 1847. okt. 30-i, illetve az *Életrajz*ek 1847. okt. 30-i, nov. 7-i, dec. 5-i és 1848. jan. 2-i számában jelentek meg a *Napló*ból részletek. Az *Életrajz*ek-beli publikációhoz Jókai Mór írt bevezetőt: „E szellemkincs »Petőfiné naplója« (...) S e természetes gyöngédség és szemérmes boldogság, mely a női szív gondolatjait legmerészebb röpteikben is félreismerhetetlenné teszi. Mélység a magasságbán, mint tenger tükrében meglátszó fellegek képei.”

Szendrey Júlia 1846 februárjában kezdi leánykori naplóját, amelybe olykor levelek, levélrészletek is bekerülnek. A naplóban – a műfajnak megfelelően – elsősorban saját lelkiállapotát örökíti meg, továbbá, ahogy Bihari Mór fogalmaz: „A napló egyes helyeiből összeállítható a negyvenes évek vidéki társadalmi életének kedves, vonzó rajza.” 1846 februárjában az erdődi vár kisasszonya 18. évében van már, és legfőbb dolga az, hogy megértse saját, csapongó lelkét. A júniusi bejegyzés egy Bulwer-idézzel kezdődik. Gyakori jelenség a *Napló*ban, de más prózai munkájában is, hogy valamely olvasmányélmény adja az eszmefuttatás alapját, az említett idézet a szentimentalisták vérbeli rokonának mutatja a fiatal lányt. A mondandó a szív kettős élete: ami látszik, és ami bévül zajlik. Nem áll messze a *Fanni hagyományait* író Kármántól, különösen természetleírásaiban. Szendrey Júlia – mint ráérő ifjú hölgy – közeli jó viszonyban volt a természettel, és írásaiban mindig jelentős szerepe van a természetszimbolikának. A *Napló* egyes fejezeteit kettejük szerelmi történetének feldolgozásához már végiglemeztek több ízben a Petőfi-monográfusok, legalaposabban Hatvany Lajos. De nem vizsgálták mint irodalmi művet. Hatvany

Petőfi-utánzatnak tekinti Júlia „ízléstelen, otromba és esetlen módján”: „S mihelyt az izgalom, melyet Petőfi hozott életébe, megmozdítja benne a női fatális alkalmazkodási és utánzóösztönt, mindjárt tollat is márt szívébe, és írónonek érzi magát. Naplót kezd írni. Ha egy szót vársz abból, amit Petőfi beszélt, egy hangot, egy jól megfigyelt, személyes vonást, ne Júlia Naplójában keresd. A Napló frázissal nyílik meg, s a frázisok gonosan sípoló orgonája bűg benne mindvégig, minden lapjain keresztül.” Vitriolos fogalmazás, kár, hogy nem igaz. Kétségtelen, hogy a *Napló* esztétikai színvonala egyenetlen. Nem publikálási céllal kezdte írni megismerkedésük előtt fél évvel. A kezdet és a vég stílusa között nagy a különbség, az ő életkorában másfél év a fejlődés szempontjából nagy idő. A tobzódó képek, a túlrtság egyre szűnik, bár a képes beszéd mindvégig sajátja: mondjuk ki, bizony, a *Napló* a romantikus stílus szülötte. Nézzünk egy részletet: „Szabadnak kell a költőnek lenni, mint a gondolat. Szabadság kell neki, hogy ábrándozó lelkének szeszélyeit, és ábrándképeit kielégíthesse. Kiállhatatlanná válhatik előtte bár mely lánc, mely őt röptében korlátozná, ha tán önkénytelenül vállalja is ezt egyszer magára, nem gondolva meg következeit – s ha ekkor más mód a szabadságra nem volna, mint e láncot összezúzni? De hátha e lánc egy lélek boldogsága volna? Veszni kellene neki!”

A *Napló* nem mindennapi apróságokról szól (erre ott volt a levelezés a megértő, mert hasonlelkű barátnővel, a nagykárolyi Térey Máriaival), hanem nagy dolgokról, arról, hogyan keresi helyét a világban, a szerelemben egy fiatal nő. Lélekelemzés: alkalmas-e arra, hogy egy másik embert boldogítson. Fél a költő szenvedélyességétől, pedig ő maga is csupa szenvedély: nem nyugodt, csöndes boldogságra vágyik, mint egy átlagos biedermeier életérzésű hölgy, hanem olyan élményekre, sőt feladatokra, amelyek „tartósan elfoglalják”.

Az 1847. február 7-i bejegyzés bármelyik romantikus kortárs író tollának díszére válhatott volna, nem szokták idézni, mert Petőfiről nincs benne szó: „Most elememben vagyok! Az idő zord, mint a valóság, de van egy benne, mi álmainnak visszhangja, lelkemnek barátja, s ez: a szél. Olyan rokonhangon beszél saját változatos életét, beszél, ismét mennyi törtéleknél fájdalomsoháját kapja el fuvalmai közé. Oh mint szeretnék pusztatenger forró lehelletével úznom játékom, míg elfáradva, kedves hazámban pihennék meg. Mily panaszolva regél első ifjuságomról, mikor mint langy szellő hintázta magát a szerelmes rózsza lángkeblén, míg sorsától üzve kelle most neki vad fájdalommal a világot bejárni, míg tán kétségbeesve a tengerben keres menedéket. Gondolom, ha e szél, mely most e várt látogatá meg, tán előbb egy égbe nyúló bérc büszke fejét ölelé körül, vagy a világtenger habjaival úz szilaj játékát, és kegyetlen szeszélyében tán emberélteket sodrott ajándékul sovár hullámok közé, most itt van és látja, hogy szivemben is zúg a fájdalom, miként ő, és ismét elhagy, hogy egykor megint megszerezhesse a viszontlátás kínos örömét.”

A *Napló* számos bejegyzésének alaphelyzete a meditáció, ami jellegzetesen romantikus póz. Ilyen az 1847. szeptember 28-i bejegyzés, a lélek halhatatlanságáról szól: „Nem törpül, oly szánandó nyomorúvá az emberi ész, mint mikor saját erejéből akarja kifürkészni a lélekhallhatatlanságot és a jövő élet minőségét.” – így kezd a gondolatfutatot a romantika lánya. A szívre kell hallgatni, ettől lesz hitünk, ami a lelki nyugalomhoz kell. Tiltakozik az ellen, hogy az ember a természet vak eszköze legyen: „Van lélek a testben, van halhatatlan lélek, mely átköltözik a földről egy más, szebb világba...” E tudat ad vigaszt azoknak, akiket kedvesük elvesztésével ver a sors. Később azonban már nem hitt a lélek halhatatlanságában, legalábbis Lauka Gusztávnak írott 1850. április 25-i levele szerint: vagy fölleli még valahol Petőfit, vagy soha nem látja többé egy örökkévalóságon keresztül.

A meditációs forma csak egyik sajátja Szendrey Júlia memoárjának, szinte ugyanannyira kedveli a plasztikus leírásokat. Nézzünk erre két példát. Az egyik az 1847. december 13-i váci vasúti utazásuk élményszerű megjelenítése, amikor Petőfi szüleit mentek meglátogatni: „A nehéz köd lecsapta a gőzt a kocsi oldalaira, s ez ép oly sötét volt, mint a vészterhes zivatart rejtő felhők, s mi köztük futottunk fáradhatatlanul. A szikrák, mint megannyi fényes ragyogó csillagok maradoztak el mellettük; és e bűjték mindinkább valósulni látszott, a mint sötétedett az éj. Valóban kábító az illy utazás! Még most is néha úgy tetszik, mintha szállanék e sötét felhők között, és láthatnám e csillagokat, melyek egy-egy világot zárnak magukban, s én futok mindig sebesebben, mindig gyorsabban, míg följárom így a mindenséget.”



Enteriőrészlet a tárlatból

A másik ugyancsak egy naplórészlet a hagyatékából, eddig még nem jelent meg, minthogy kiemelték a *Napló*ból, és a verskéziratok és egyéb feljegyzések között található. A részlet dicshimnusz Velencéről, aminek megpillantását vágyai beteljesüléseként éli meg a szemlélő. És amikor már elhitette az olvasóval, hogy tényleg velencei napfölkeltét lát, következik a csattanó: „Dívánomon fekszik kiterítve [ti. Velence térképe – R. R.] és én előtte zsámolyon térdepelve bámulom, imádom és óhajtok szívzakadva: Velence! Velence!”

Szendrey Júlia szépírói képességének bizonyítására a *Napló*t hívtam segítségül, részben azért, mert ez a legegységesebb, legjobb munkája, részben pedig azért, mert ez volt talán a kedvenc műfaja. Mindenesetre megkülönböztetett érdeklődéssel fordult a memoárok felé. A hagyatékában van egy általa fordított töredék Ludwig Börne emlékirataiból, sógorától, Gyulai Páltól pedig olvasmányokat kért, elsősorban visszaemlékezéseket (Alfieri, Rousseau). Természetesen, ha véleményt akarunk formálni egész irodalmi munkásságáról, nem kerülhetjük el a versek, műfordítások, elbeszélések, mesék vizsgálatát sem, ami azonban jelen írás kereteit már túlfeszítené.

Petőfi halála után a hozzá közel állók között nem volt senki, aki biztatta volna. A folyóiratok szerkesztői, akik verseit, elbeszéléseit közölték, hangsúlyozták, vagy legalábbis éreztették vele, hogy az első férje iránti tiszteletről, kegyeletről van szó.

Képességeiben mindvégig bizonytalan volt. Ugyan ki és mi segíthetett volna, amikor sógora, akivel pedig kölcsönösen szerettek és tisztelték egymást, megsemmisítő cikket tett közzé a nőirókról a *Pesti Napló*ban, amire pedig Szendrey Júlia Andersen-fordításai adtak alkalmat, noha érdekes módon megnyerték Gyulai Pál tetszését.

Szendrey Júlia az író- társadalmat ért éles támadásra a *Pesti Napló*ban egy különös című, elbeszélésbe oltott pamflettel válaszolt, kedvesen, szellemesen. Bizonytalanságáról, ugyanakkor kiérlelt írói hitvallásáról tanúskodik a *Tűnődések II.* című írása: „Nem szabad az írást könnyelműen szórakoztató időtöltésnek tekinteni, vagy mi még rosszabb, azt jövedelmező mesterségként úzni. Lelkiismeretes dolog az, melynél mindig másokra kell gondolnunk, soha magunkra, mert

minden rossz gondolatért felelősek vagyunk, mik sorainkból fakadhatnak, és fáradtságunk gyümölcseként soha a reánk háramló hasznot, vagy dicsőséget kell tekintenünk, hanem egyedül a jót, mely belőle csírázhatik.”

Ratzky Rita

A kiállítás forgatókönyvét írta: Ratzky Rita

Látványterv: Masznyik Csaba, Szabó Ágnes

Hazatalált képek

Ismeretlen festmények Jókai hagyatékából

A cím nem a szülőföldről külföldre, majd onnan kalandos úton hazaért képekre utal, bár ilyen is lehet alábbi történetünkben, hanem arra, hogy egy intim miliőt, egy írói otthon díszítő festmények a tulajdonos halála után hányfelé szóródhatnak, s amelyek saját otthonos közegüket újra csak a muzeológus gyűjteményrekonstrukciós szándéka nyomán lelhetik meg, rövid átmeneti időre.



Than Mór: *Apostol-tanulmányfej*

A Petőfi Irodalmi Múzeum 2000-ben megnyílt Jókai-kiállításának terét és tematikáját idén a pályája csúcsán lévő, az ünnepezt író, majd az öregségbe hajló évek bemutatására szűkítettük. A falakon és a szekrényekben a termékeny évek gyümölcsei: a százkettes díszkiadás, az elismerés oklevelei, a szívből jövő ajándékok garmadája láthatók. Az 1893-as írói jubileum emléktárgyai: a Komáromtól Párizsig tartó ünneplés dokumentumai, az író- és művész társadalom megemlékezései, a királyi udvar köszöntő irata, az egész nemzet elismerését tükröző ajándéközön, díszszekrények, babérkoszorúk, diplomák és képzőművészeti alkotások.

A falakon festmények, pár hónapja az eddigiekhez képest három új olajkép: Ismeretlen: *Kazinczy Ferenc*, *Than Mór: Apostol-tanulmányfej* és *Réti István Jókai Mór*t ábrázoló nagyméretű műve. Mellettük Mészöly Géza, Zichy Mihály, Verescsagin, Réti István, Horovitz Lipót, Fesztyné Jókai Róza, Ligeti Antal, Schikedanz Albert alkotásai, Zala György szobra, valamennyi az író magángyűjteményéből. Míg ez utóbbiakat, mint Jókai tárgyi hagyatékának részeit a Petőfi Háztól örökölte a Petőfi Irodalmi Múzeum, az első hármat az ország három különböző közintézményéből sikerült átmeneti időre kölcsönkérni. Volt-e az írónak képzőművészeti gyűjteménye, tervszerű odafigyelés vagy a véletlen hozta-e össze a ma már nagy értéket képviselő mű-együttest? Kik szerepeltek abban? Az őt körülvevő, barátságával kitüntetett művészek (Munkácsy, Zichy, Barabás) mellett a hivatalosan elismertek: Keleti Gusztáv, Mészöly, Ligeti, Benezúr, a müncheni kolónia kint élő vagy már hazatért kiválóságai, veje, Fesztyné Árpád és a köréje csoportosuló, vele barátkozó festők munkái. E nagyszámú művész képeihez – részben az ötvenéves írói jubileum alkalmával – ajándékozás útján juthatott Jókai, illetve *Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képen* című 21 kötetes sorozat általa kiválasztott illusztrátorai tisztelték meg egy-egy munkájukkal. Külön története van a nagy orosz festő, Verescsagin Jókainak dedikált tájképének és Zichy Mihály azóta számos kiállításon szerepeltetett allegorikus történeti munkájának, *A magyar nép* címűnek. Ferraris Artúr *Történelmi tarokkpartija* és Barabás Miklós *Jókai a Heckenast nyomda előtt 1848 március 15-én* című, az író életének egy-egy fontos mozzanatát rögzítő, így életrajzi jellegű, ugyanakkor a történeti festészet tematikájába is vágó képek az 50 éves írói jubileumra készültek. E művek némelyike szerepel a Bajza utcai palazzo Jókai-szalonnáján bemutatott fotókon, nyomaira bukkanhatunk levelezésében, különböző átadási-átvételi leltárakban.

Hogy mely művek lehettek még az író tulajdonában? Vajon a sok költözés során melyektől vált meg, melyeket ítéltek a körülötte tevékenykedő feleségek, fogadott lánya, Fesztyné Róza helyszűkére hivatkozva eltávolítandónak? A Petőfi hagyatékából hozzákevert francia forradalmárok portréit élete végéig a legintimebb helyen, nemegyszer a hálószobájában helyezte el. Az *Utazás egy sírdomb körül* című regénye szerint „az a szoba, ahol én dolgozom, körös-körül van díszítve (...) öngyilkosok arcképével, mindenféle rámba foglalva”: Czákó Zsigmond, Széchenyi, Teleki László, Nyáry Pál, Vidacs János mellett Petőfi nevét említi, aki „három alakban is meg van örökítve rajz és ecset által.”

Meglepő, hogy a festészethez értő, kiváló esztétikai érzékkel rendelkező Jókait nem annyira az alkotás művészi értéke, művészi színvonala, műkincs jellege érdekelte, mint a hozzá fűződő személyes emlék, az alkotóval vagy az ábrázolttal – mint „az esz-

mék, a gondolatok állócsillagaival” – kialakult személyes kapcsolat. Regényeiben festmények tucatját írja le értő módon, ismeri a régmúlt és a közelmúlt nagy alkotóit, vonzódik az értékes magángyűjteményekhez. Teleki Sándor koltói otthonát múzeumnak nevezi: „Múzeumot, amely engemet jobban érdekelt volna, mint ami itt össze van gyűjtve, még nem futottam végig” – vallja *Petőfi Koltón* című írásában. Az életrajz, a fiktív életrajz és a művek világa regényeiben átjárhatóvá válik, így az *Eppur si muove Apelles csizmadiái* fejezetében. Tseresnyés uramnál felbukkan a falon négy Tell Vilmos élettörténetéből vett jelenet – e metszettek később az író hagyatékának is részét képezték; de mit kezdünk a regényekben pontosan leírt Victor Hugo-rajzzal, a *Vásárnap* *Újság* szerint árverésen Jókai tulajdonába került Orlai Petrich-festménnyel, az *Attila menyegzője* cíművel, a több regényben említett Meissonier-képpel és Hogarth-tal, kinek képe szintén a falát díszítette.



Réti István: Jókai Mór

Vásárolt-e Jókai külföldi útjain, elsősorban Párizsban és Itáliában értékes festményeket, rajzokat, szobrokat? Feltehetően igen, hiszen Picault *Gondolat* című szobra, az itáliai reneszánsz székek így kerülhettek tulajdonába. A német írók otthonát leírva megemlíti, hogy „klasszikus szobrok, egzotikus növények, művészi becsű képek” díszítik azokat. A társadalmi életet élő Jókai

Bajza utcai nagy dolgozószobáját, majd az Erzsébet körúti lakását az előbbiek jegyében rendezték be. Halálát követően majd egy évtizedes hányattatás, rosszízű alkudozás után 1912 januárjában irodalmi és művészi hagyatéka a magyar állam tulajdonába került, részben a Magyar Nemzeti Múzeumba, részben pedig a Petőfi Társaságéba. Az átvételi lajstromok két művet, Than Mór *Apostol-tanulmányfejét* és Ismeretlen: *Kazinczy Ferenc* férfikori arcképét kiemelték a Petőfi Házba kerülő tárggygyűjtésből, s az előbbit a Szépművészeti Múzeumban, az utóbbit pedig a Történelmi Képcsarnokban helyezték el. Hogy mely logika irányította ezt a döntést? Nem tudhatjuk. Értékesebbnek ítélték a többi képnél, nem kötődtek szorosan Jókaihoz, igényt tartott rá a másik két közgyűjtemény? Az intézmények átalakulása következtében az előbbi ma a Magyar Nemzeti Galéria, az utóbbi változatlanul a Történelmi Képcsarnok gyűjteményét gazdagítja.

Réti István Feszty Árpád baráti köréhez, meghívott vendégeihez, a híres szalon résztvevőikhez tartozott. Itt szövődő barátságainak eredménye lehet az, hogy a Jókait csodáló Bródy Sándor *Aranykecske* című kötetéhez illusztrációkat készített és megfestette az ez időben szintén e körhöz tartozó Herczeg Ferencet is. (A festmény a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonában van.) A Feszty-szalon harmóniájának megbomlásakor, Jókai második házassága kezdetén, 1899-ben született Réti István olajképe *Jókai Mórról*, melyhez a festő több vázlatot, előtanulmányt és fotót is készített.

Múzeumunk tulajdonában van ugyanakkor a Jókai-hagyatékból egy másik Réti-olajkép, a *Jókai Mór ebédel* című, bizonyítékául annak, hogy a festő szoros kapcsolatban állt a modellel, azaz közös ebédeken is részt vettek. Ez utóbbi festmény ceruzavázlatát, valamint a reprezentatív portréhoz készített fényképfelvételeket a Nemzeti Galériában találjuk, míg maga a Jókai-portré a pécsi Janus Pannonius Múzeum birtokában van a Jókai-ikonográfiát ismerők számára is elrejtve. A Jókait prémes felöltőben, ülő helyzetben, derékig ábrázoló, Réti István oeuvre-jében nem feltétlenül fő műként kezelendő alkotás képét közölte a centenárius évfordulóra kiadott *Az Est Hármaskönyve* 1925-ben, azóta azonban nem jelent meg sehol, s elveszettnek hitték. Milyen kerülőúton jutott e festmény Pécsre? Bár szerepel a Petőfi Társaságnak átadandó tárgyak listáján 1912-ben, a festmény más műtárgyakkal együtt megőrzésre és a személyes érzelmi kötődés miatt „átmenetileg” a feleség, Nagy Bella lakásában maradt. Az életnagyságú portré az özvegy szerint a legsikerültebb alkotás Jókairól. Itt, az „Erzsébet város kis utcájában” látja 1935 januárjában a *Magyar Hírlap* újságírója, Kornitzer Béla is a költő mellszobra, valamint Ferraris Artúr festménye társaságában.



Kazinczy Ferenc portréja

Nagy Bella az ország jobbratolódása, a zsidótörvények megjelenése idején testvéreivel együtt Londonba távozott. 1947-ben, 68 évesen halt meg infarktus következtében. Végrendelete nem volt, így örökösének Londonban élő testvéreit, Nagy Gizellát és Nagy Lajost nevezték meg. Ingóságainak, így a Jókai-hagyatékból származó festményeinek, szobrainak, bútorainak egy része VIII. kerületi, Delej utcai házában maradt. Innen a gondnok emlékezése szerint a Révay Testvérek kiadójába, annak padlására szállították az értékes holmit. Párkány Simon főmérnök, a Delej utcai ház gondnoka szerint ezek között volt a Réti István által festett portré is. A Révai Kiadót államosították, helyére a Szépirodalmi Kiadó került. Hová kerültek a műkincsek? Nem tudni. Réti István Jókait ábrázoló képe dr. Tompa Kálmán orvos hagyatékából jutott a pécsi múzeumba.

A Jókai-hagyatéket egészében látni kívánó muzeológusi igyekezet most az ország három közgyűjteményéből kölcsönkérve egy szoba falain egyesítette mindazt, ami egykor valóban összetartozott: a nagy előd, *Kazinczy festménye*, a kortárs festő, Than Mór elhivatottságot tükröző *Apostol-tanulmányfeje* és az idős Jókait korántsem idealizáló, mégis fejedelmi portréja. Feltétlen megtekintésre ajánljuk őket, mert így együtt, otthonos környezetben talán többé soha nem lesznek láthatók.

E. Csorba Csilla

Előkerült prózai művek, elméleti töredékek Kéziratvásárlás a József Attila Emlékében

Közgyűteményi viszonylatban hazánk legnagyobb József Attila-gyűjteménye (kézirat, dokumentum, könyv, fotó) a Petőfi Irodalmi Múzeumban található. A költő közel 500 versének, 6 versfüzetének, 4 novellájának, 10 önvallomásának, 19 cikkének, 25 fordításának, 340 levelének kéziratát, számos dedikált könyvét, vegyes feljegyzését, legalább 60 személyi dokumentumát és közel 80 fotóját őrizzük. Nálunk található egyebek között: *A Dunánál*, *A hetedik*, *A Kosmosz éneke*, az *Altató*, a *Kedves Jocó*, a *Flóra-versek*, a *Gyermekké tettél*, a *Kertész leszek*, a *Kései sirató*, a *Kész a leltár*, a *Költőnk és kora*, a *Lázadó Krisztus*, a *Nagyon fáj*, a *Nem emel föl*, a *Reménytelenül*, a *Születésnapomra*, a *Tiszta szívvel*, a *Tudod, hogy nincs bocsánat* kéz-, illetve gépirata, az *Eszmélet*, a *Hazám* több részlete, a *Szabad-ötletek jegyzéke két ülésben*.



E. Csorba Csilla főigazgató és Bozóki András kulturális miniszter

A fent említett dokumentumok több forrásból származnak. Elsőként testvérétől, József Jolántól – illetve a *Független Magyarország* irattárától –, élettársától, Szántó Judittól, hivatól és kiadójától, Cserépfalvi Imrétől, valamint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium József Attila halálának tizedik évfordulója alkalmából kezdeményezett gyűjtéséből képződött egy jelentősebb törzsananyag. Az 1954-ben alakult múzeum, amelynek Szántó Judit a József Attila-gyűjtemény gondozójaként maga is munkatársa volt, szisztematikusan gyarapította a hagyatékot. 1955-ben, József Attila 50. születésnapja alkalmából ismét felhívást tettek közzé a költő kéziratainak összegyűjtésére. Ekkor egykori pártfogójától, Saitos Gyulától, dr. Holló Istvántól és egyik makói szerelmétől, Espersit Máriától, valamint analitikusától, Gyömrői Edittől került be számos kézirat a múzeumba. Az így kialakult gyűjtemény maga is jelentős hírnévvel bír, mert azóta szinte minden évben kisebb-nagyobb mennyiségű József Attila-kéziratot, -könyvet, -fotót kapunk ajándékba vagy ajánlanak fel vételre.

A bevezető gyorsstatistikából kitűnik, hogy a versek és a levelek száma a legjelentősebb, a prózai írók – széppróza,

cikk, tanulmány, értekezés stb. – elenyésző. A most gyűjteményünkbe kerülő értekezések, elméleti töredékek jelentőségét ez a tény is növeli. Az életmű ezen részének megítéléséről az egyik jeles kutató, Lengyel András gondolatait idézzük: „József Attila értekező életművének – amely alig egy évtized alatt keletkezett – szinte a legutóbbi időnkig mostoha sors jutott. Ő maga ugyan költőként is ambicionálta, hogy elméleti szinten, teoretikus formában is megnyilatkozzék, környezete azonban rendre megkérdőjelezte eme ambíciója létjogosultságát. Értekező szövegein többnyire még azok is fanyalogtak, akik egyébként költészetét már korán föl- és elismerték. Ez az aszimmetrikus recepció kettős következménnyel járt. Egyrészt, érzelve az idegenkedést, lényegesen kevesebb értekező szövege született, mint amennyire tehetségéből és érdeklődéséből futotta volna. Másrészt, amit megírt, utóbb sokszor még az is veszályba került. Amíg versei kéziratai hamar becses ereklyékké váltak, magánemberek is, intézmények is gyűjtötték és publikálták őket, értekező szövegei – mint afféle mellékes, sőt sokszor kimondottan 'problematikus' kísérletek – magukra maradtak és szétszóródtak. Egy része e szövegeknek ma is kallódik, vagy talán már meg is semmisült. Hogy az életmű e fontos rétegének megcsonkulásával, vagy legalábbis részleges rejtőzködésével mit veszítettünk, fölmérni szinte lehetetlen. De az tény, hogy az 1928-29-ben, pályája egyik fordulóján írott, további gondolkodását szisztematikusan megalapozó metafizikája (amelyet sokáig – tévesen – 'esztétikai' töredékeként tartott nyilván a kutatás) – erősen töredékes formában maradt ránk. Igaz, ez a töredékesség részben magának József Attila munkamódszerének az eredménye; gondolatmeneteit ugyanis olykor nem vitte végig, hanem – esetleg többször is – újrakezdte, s így e szövegek lényegében egy befejezetlen gondolatmenet variációi. Ám ez csak a szövegek egy részére érvényes; más szövegek, bár elkészültek, utólag a külső körülmények, a mostoha utóélet következtében megcsonkultak. Ismerünk például egy 19 oldalas tanulmányt, amelyből csak a 18. és 19. maradt meg; a tanulmány első, nagyobbik fele szórén-szálán eltűnt – lappang vagy megsemmisült. Vagyis a ma ismert szövegtörzsnél volt egy teljesebb, 'kerekebb' szövegtörzset is, következőképpen ami ma rendelkezésünkre áll, az sajnos csak részlegesen, lényeges gondolatmeneteket homályban hagyva mutatja meg a gondolkodó József Attilát. Mindazt a veszteséget, amit a szövegek megcsonkulása vagy éppen elkallódása jelent, nem is igen lehet ellensúlyozni, hatálytalanítani.” (Lengyel András: „...gondja két a gondolatban.” *Az értekező József Attiláról*; Szeged, 2005, 7-8.)

Az elkövetkező teljesebb József Attila-szövegkiadások nemcsak az irodalomtörténészeknek, hanem munkájukon keresztül a tanároknak, tanulóknak, de még az olvasóknak is gazdagabb, árnyaltabb József Attila-képet közvetíthetnek.

Vételével a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (40 millió Ft), letéti adományával a Szerencsejáték Rt. (9 millió Ft) nemes hagyományt követ, amikor a költő születésének 100. évfordulóján ezt a jelentős, 71 tételből álló értekező prózai kézirat- és dokumentumgyűjtést a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárába juttatja, amely így kiállítások és publikációk formájában közkinccsé válhat.

Varga Katalin

Apai örökség

Konferencia a századvég korszakáról

Apai örökség címmel szervezett a 19-20. század fordulójáról szóló konferenciát a Petőfi Irodalmi Múzeum 2005. október 13-án, amely számos érintett kérdésében kapcsolódott a 2005 júniusában nyílt Reviczky Gyula-emlékkiállításához. Már a tanácskozás címe is meglehetősen árulkodó, hisz – bár az előadások többségében megelevenedett Reviczky Gyula életpályájának és művészetének valamely szelete – a konferencia hangsúlyozottan azt állította előtérbe, hogy az 1848-as „nagy nemzedék” utáni generációk megtalálták-e, s hogyan keresték helyüket az abszolutizmus, illetve a kiegyezés korában. Abban a történeti-irodalmi időszakban, amelyről – különböző történeti-irodalompolitikai okokra visszavezethetően – még néhány évtizede is mindössze olyan elképzelések éltek, hogy valami jellegtelen, átvezető időszak volt az abszolutizmus és a *Nyugat* megalakulása között.

A kiegyezés korának egyik központi kérdésévé nőtt, hogy az 1848–1849-es hősök leszármazottai, a „fiúk nemzedéke” – apai örökségük terhe vagy dicsfénye mellett – miként igyekezett megérteni, megváltoztatni, elutasítani az 1870–1880-as évek Magyarországnak politikai, tudományos, művészeti, társadalmi, szellemi életét, vagy éppen elfogadni, és kedvvel vagy kényszerűen részt venni benne. Az eddigi irodalomtörténeti vizsgálódások nemegyszer jóformán megfeleledkezni látszottak arról, hogy a korabeli irodalom szereplőit saját koruk politikai, társadalmi környezetében, a kiegyezés kori politika erővonalaiban, a zsurnalisztalét-művészlét mindennapjaiban is próbálják vizsgálni. Nem pusztán az a gond, hogy így egyes szerzők helyét, szerepük fontosságát még hozzávetőlegesen sem lehetett eddig a korabeli szellemi életben elhelyezni és értékelni, hanem egyes szerzői életműveken belül is komoly hangsúlyeltolódások lehetnek, ha megpróbálkozunk ezt megtenni.

Reviczky életműve például egészen más fénytörésbe kerül, ha nem pusztán esztétikai mércével közelítünk alkotásai felé, hanem emellett a korabeli politikai-irodalmi közéletben elfoglalt szerepét is megismerjük. A tavaly 150 éve született Reviczky Gyula ugyanis jellegzetes példája annak a nem elsőrangú művésznek, aki saját korában – időszakonként más-más irodalompolitikai okból – mégis központi figurájává nőtt a század utolsó harmada irodalmi életének. Mivel Reviczkyt – eddigi kötetkiadásai alapján – nagyrészt testetlen érzelmeket, hangulatokat megjelenítő lírikusként ismertük, igazi újdonságnak számít, hogy a konferencia – hasonlóan a kiállítás koncepciójához – az újabb kutatások során előkerült, a korabeli közéleti kérdésekhez hozzászóló költemények kontextusára is erősen rávilágított. Különösen fontosnak látszik ez olyan kismesterek esetében – az Új Nemzedék tagjai közül jó néhányan ide sorolhatóak –, akik nem feltétlen izzó tehetségükkel tűntek ki, de újfajta kérdésfelvetéseikkel, kételyeikkel és azokra keresett válaszaikkal, az irodalmi alkotásokban addig élő nem forduló problémáikkal, megoldási kísérleteikkel kitaposták azokat az ösvényeket, amelyekre a későbbi – esetleg nagyobb tehetséggel megáldott –, modern írónemzedékek már biztonsággal, magától értetődően léphettek.

A 19. század utolsó negyedében a nem oly távoli, dicső és szomorú múlt, 1848–1849 örökségével való elszámolás megkerülhetetlen kérdésnek és kiinduló lépésnek számított, nem pusztán a politikusok, de a közemberek számára úgyszintén, még akkor is, ha a „fiúk” aggodalommal, kételyekkel telve fordultak el a politikától és a gazdasági közélettől, s az irodalom terét akár menedékül választották. Éppen ezért E. Csorba Csilla bevezető előadása szinte többszörös jelképértékekkel bírt, hiszen azt elemezte, hogy 1848 örökségének szimbolikája hogyan jelent meg a késő abszolutizmus műemlékein.

Mivel az újonnan előkerült versekből kiderül, Reviczky korának szinte minden fontos bel- és külpolitikai kérdéséhez, valamint közéleti problémájához hozzászól, így mára egyértelműnek látszik, hogy Reviczky ellenzéki, függetlenség párti érzelmei – elsősorban a pánszláv veszély és a kilátástalannak, értelmetlennek érzett közjogi vita miatt – egyre radikalizálódtak, s az 1880-as évek elejétől meggyőződése az Antiszemita Párt programjához közeledett. Reviczky mind elméleti, mind egy-két poétikai alkotásában visszatérően érintette a zsidóság emancipációjának, vallásfelekezeti kérdéseinek, asszimilációjának kérdéseit. A téma igazi újdonságot hozó, történeti-politikai aspektusairól szolt Kövér György adatgazdag, de az egyéni életút példáján jóval túlmutató előadása a tisztaeszlári Ónody testvérekről (*Az Ónody fivérek* címmel – Ónody Géza antiszemita párti képviselő Reviczky ismerőse volt), Welker Árpád alapos összefoglalása a *Két generáció: zsidó származású parlamenti politikusok az emancipációt követő két évtizedben* címmel, Ságvári György pedig Clair Vilmosról, az antiszemita tanok felé hajló, máig a leghíresebb párbajkó-dexet összeállító íróról tartott előadása. Császtvay Tünde egy, a kort mélyen átható, óriási hatású, az antiszemita tanokat (is) egyszerre gerjesztő és csillapító, emellett Reviczky katolicizmusát meghatározó vallás- és eszmetörténeti adalékról beszélt az *Ifjú pesszimisták Ernest Renan határán* című előadásában.

Reviczky életének sok-sok momentuma tulajdonképpen az egész



Tarjányi Eszter, Alexa Károly, Szilágyi Márton, Kiczenko Judit és a hallgatóság

kiábrándult, a hivatalos irodalomba be nem engedett, viaskodó nemzedék sorsát is mutatja. A leginkább kényszerűségből vállalt újságírói és hírlapírói lét közéleti tereinek kérdései, a hivatalos irodalomból kiszorult művészellemek társasági életben való helytalálásának és pozíciójuk bizonyos jellemzőinek ismerete valószínűleg sokkal inkább megvilágítják, magyarázzák művészi produktumaik utalásait. Fábri Anna *„A leszavazott szalon”*. *Írók a társaságban* címmel a művészek társasági életéről és viselkedéséről szolt, s felelevenítette Csáky grófné sikertelen irodalmi szalonteremtési próbálkozását, amelynek során egyértelművé vált, hogy a született és a szellemi arisztokrácia egy társaságba terelése ily módon szükségképpen vallott kudarcot. Ezzel szemben Dede Franciska egy olyan irodalmi szalont elevenített meg, amely kitűnően működött: a Wohl testvérekét (*Az anyai barátnő. Justh Zsigmond és Wohl Janka*). Buzinkay Géza *A magyar újságíró-társadalom 1880 körül – Reviczky A Hon szerkesztőségében* címmel az újságíró Reviczkyt és baráti-munkatársi körét mutatta be.

A konferencia másik nagy blokkjának előadói az Új Nemzedék generációs problémáiról: a folyamatosan hullámlzó, változó, bizonyos (leginkább irodalomszociológiai, irodalompolitikai) kérdések esetében összekapaszkodó, egyes ügyekben azonos érdekeket képviselő, majd újra meg újra szétváló csoport önmeghatározásáról, elméleti, eszmei tájékozódásáról, poétikai elképzeléseiről szoltak, valamint a csoporton belüli nézetkülönbségeket elemezték. Kiczenko Judit *Új Nemzedék* címmel a generációs problematika elméleti meghatározását állította beszédének középpontjába. S. Varga Pál a nemzedék fontos fórumának, a *Koszorúnak* kritikai normáit taglalta a Palágyi

Lajos-, illetve a Reviczky-értelmezte schopenhaueri „akarat”-fogalom eltérő magyarázatán keresztül. Alexa Károly *Népiesség és tragikum*, Tarjányi Eszter *Eszmék színén és visszáján. Dezállúzió és anekdotizmus a dualizmus korában* címmel értekeztek a korszak meghatározó irodalmi fogalmihoz kapcsolódó kérdésekről. Ratzky Rita *„A lehullott csillag fennmaradt sugára”*. *Petőfi Zoltánról* címmel egy nagyon korán elhalt ’48-as nemzeti hős apa korán elhalt sarjának pályaképét vázolta fel, aki – az Új Nemzedék íróival szemben – apai örökségéből semmit nem tudott az utódokra hagyni.

Császtvay Tünde

Andersen és a mesei világ

Mese és műmese konferencia

A Debreceni Egyetem Hajdúböszörményi Pedagógiai Karának Irodalmi, Kommunikációs, Kultúrantropológiai Tanszéke (IKKA) adott otthont 2005. október 21-22-én annak a kétévenként megrendezett konferenciának, melynek ezúttal – az Andersen-évforduló jegyében – *Andersen és a mesei világ* címen a mese és műmese volt a témája. Bár a mesét látszólag hálás a középpontba állítani, a dán mesemondó pedig mindenkinek kedvencei közé tartozik, a szervezők talán legnehezebb feladata éppen abban állt, hogy határt szabjanak az előadások parttalansággal fenyegető tematikájának, ám a konferencia mégis sokszínű maradjon. Olyan sokszínű, mint maga a műfaj. Hiszen ha a mese a gyerekek műfaja, akkor elsősorban pedagógiai–didaktikai problémával állunk szemben. Ha irodalmi szövegnek tekintjük, akkor az irodalomelmélet a hiteles megközelítés, ha folklórkinccsnek, akkor a néprajz. És természetesen még lehetne folytatni a sort a pszichológiából a kollektív tudat és a felnövés kérdéskörével, de nem maradhat ki a művészet-szociológia sem.

S ha ráadásul Andersen az apropó, akkor ennél is bonyolultabb a helyzet. Ki ez a romantikus szerepbe öltözött költő? A tragikus életérzést már gyerekkortól meghatározó kulturális ikon? Rajzfilmek story linere vagy egzisztencialista bölcselő? Andersen nem csupán földrajzi értelemben élt közel Kierkegaard-hoz. Bár a *Vagy-vagy* írója nem szerette Andersent – és viszont –, a dán meseíró legjobb műveiből ugyanaz a félelem és reszketés árad, mint a filozófuséból.

Ezek a kérdések merültek fel a debreceni vonaton péntek kora reggel, miközben a fáradt utazó épp elbóbiskolt. Akit a debreceni állomásról az egyetem kisbusza vitt el a konferencia színhelyére. A fogadtatás szívélyességére ezután sem lehetett panasz, és ez még a skandináv őszt idéző, deprimáló időt is feledtetni tudta.

Az első nap a helyi óvodások előadásával kezdődött, akik a *Borsószem hercegisasszony* dramatizált változatát adták elő. Andersen mint kollektív kultúrkinccs? Aztán a dán nagykövetség történész végzettségű munkatársa beszélt Andersen koráról. Az angol nyelvű előadás két okból is érdekes volt: egyrészt megmutatta egy olyan ország múltszemléletét, mely a gazdaságtörténetet fontosabbnak tartja az ideáknál, de az eseménytörténetnél is. Másrészt pedig Dánia XIX. századi története azt bizonyította, hogy az abszurd nem csupán közép-európai kategória.

A megnyitó beszédek és az ebéd után kezdődtek az előadások. A Petőfi Irodalmi Múzeumot képviselő Emőd Teréz nyitotta a délutánt *Andersen recepciója Magyarországon* című előadásá-

val, melyben az irodalmi múzeum kiállítási anyagára alapozva fejtette ki témáját. Említést érdemel még Hermann Zoltán *Andersen ’Az útítárs’ című meséje és a romantikus kasztráció fogalma*, és Biczó Gábor *’A kis gyufaárus lány’ – Az egzisztencia felfogásának hasonlósága és különbsége Andersen és Kierkegaard írásművészetében* című dolgozata.



Hans-Christian Andersen

A második nap két szekcióban zajlott. Az egyik inkább teoretikus, a másik inkább gyakorlati volt. A változatos megközelítésű és nézőpontú előadásokat felvonultató konferencia anyagai várhatóan még idén megjelennek kötetben.

Horváth Csaba

Aranyhangok

CD-sorozat a Hangtár aranytartalékából

Több mint öt évvel ezelőtt merült fel a gondolat, hogy a múzeum Hangtárában fellelhető, még a kutatók többsége előtt is kevésbé ismert, túlzás nélkül állítható: kincseket érő irodalmi hangemlékekkel – azokat leporolva, digitalizált formában felújítva – porondra lépjünk az irodalom iránt érdeklődők legszélesebb körű nyilvánossága előtt egy lemezsorozattal.

„A szó elszáll, az írás megmarad – a hajdani mondásra a huszadik századi technika fejlődése jócskán rácsófol. Ma már nagy íróinknak nemcsak műveire emlékezünk, hanem felismerjük hangjukat, gesztusaikat. Ha például Illyés Gyulára vagy Pilinszky Jánosra gondolunk, hangjuk lejtése önkéntelenül is felvetődik emlékezetünkben.” – idézem az első lemez szerkesztőjének, Kelevéz Ágnesnek ajánló sorait a kísérő füzetből.



A CD-bemutató közreműködői, középen Ratzky Rita

Az eddig megjelent két CD-n tizenkét-tizenkét jelentős író, irodalomtörténész, kritikus szólal meg. Lemezeink az irodalmi hangrögzítés hőskorától napjainkig kalauzolják el a hallgatót. Az elsőt például Karinthy Frigyes és Babits Mihály hangja egy – akkoriban unikális – ma már páratlanul mondható hangrögzítő eszközről, az ún. röntgenlemezeiről átmentett formában hallható. A Török Sophie gyűjteményéből származó lemezeket úgy kell elképzelni, hogy valóban röntgenfelvételek képeit hasznosították újra. Vagyis egy lábszárcsont látható Karinthy hangja alatt – mondhatjuk némi kép/hangzavarral.

A lemezeken többféle műfaj is felbukkan. Az interjúk mellett találunk emlékeztetést, köszöntőt, prózai művet, szavalatot, komoly, súlyos mondandót és vidám karcolatokat. Nehéz feladat kiemelni belőlük bármelyik darabot is! De néhány *csemegét* említek: Tersánszky felolvassa a kultúrpolitikai vezetéshez 80. születésnapja alkalmából írt, annak irányától karakteresen eltérő álláspontját megfogalmazó levelét, majd gitározik és francia daloskát énekel; Bródy Sándor – általa legkedvesebbnek nevezett, ám mégis befejezetlenül maradt – regényéből olvas fel; a főként irodalomtörténészként, kritikusként ismert Halász Gábor versét és karcolatát mondja el. De helyet kaptak az *emigráció nagyjai* is: Molnár Ferenc 1958-as újévi üzenetével, Ignóus Pál és Arthur Koestler közös interjújával (mindkettő az Amerika Hangja adásában hangzott el), Cs. Szabó László, Lengyel Menyhért és Márai Sándor (aki lényegében „hangos végrendeletét” küldi el családjának 1967-ben). Vagy az eddig bemutatott korszak Kárpát-medencében élő, de az egykori határokon kívülre rekedt írói közül pl. Tamási Áron.

Lemezeink a magyar irodalom idő- és térbeli határainak átjárását egyként kívánják szolgálni. A korszakok alkotóit tekintve második lemezünk némi átfedéssel belegyökerezik az előzőbe, és várhatóan átnyúlik a következőbe. Egyszersmind arra is töreked-

tünk, hogy a lehetőségekhez képest egységben láttassuk a politikai döntések folytán darabokra szakadt nemzet irodalmának korszakos jelentőségű alakjait, akár magyarországi, Kárpát-medencei, vagy emigráns írókról legyen szó. Az emberi értékek iránti tisztelet rajzolódik ki a világnézetüket tekintve még oly különböző alkotók mondandójából. Mivel az is célunk volt, hogy megőrizzük a hangok korának patináját, így „csak” a hallgathatóság határáig restauráltuk azokat. Ezért felvételeink egy része a fejlett technikai felújító módszerek és eljárások ellenére is helyenként nehezen érthető, esendő maradt. Reményeink szerint a hanganyagokkal együtt közreadott gépiratok kiküszöbölik ezeket a hiányosságokat.



Kalász Márton, a Magyar Írószövetség elnöke és Gáspár György szerkesztő

A lemezek anyagainak kiválasztása, sokszori újrhallgatásuk utáni rögzítése nélkülözhetetlen csapatmunka eredménye. A CD-k létrejötte a Hangtár – a hangtechnikusokat is érintő – változó összetételű gárdáján kívül T. Nagy György grafikai tervezését és kivitelezését, dr. Bózsöny Ferenc összetéveszthetetlen orgánumát és Szentgróti Éva alapos, magas szakmai igényű szövegleírását dicséri.

A sorozat folytatásának tervei között többféle elképzelés is szerepel. Részben a már említett koncepció szerint folytatnánk az „időutazást” napjaink felé, másrészt felmerült annak lehetősége, hogy tematikus összeállításokat készítsünk. Ebben a körben jöhetne szóba (a Hangtárnak – egyelőre csak – a kolozsvári és marosvásárhelyi rádiókkal való eddigi sikeres együttműködésére alapozva) egy Kárpát-medencei (esetleg erdélyi vagy romániai) alkotókat felvonultató lemez, illetve egy humoros válogatás.

A már elkészült lemezek múzeumi – sajtótájékoztatóval egybekötött – bemutatója után a Magyar Rádió két adása is foglalkozott velük, a sorozat és a múzeum iránt érdeklődők letölthetik az Internetről (Kossuth, *Reggeli Krónika*, 2005. nov. 3. 8 óra után; ill. uo. *Éjszaka*, dec. 3. 0.10-től 3 óráig).

Aranyhangok I. (szerk. Kelevéz Ágnes, PIM Hangtár, 2000)

Aranyhangok II. (szerk. Gáspár György, PIM Hangtár, 2005)

Gáspár György

Kéziratok és dokumentumok között

Beszélgetés Varga Katalinnal, a Kézirattár fősztályvezetőjével

– Az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar-könyvtár szakán végeztél, néhány évvel később informatikából is diplomát szereztél. Miként választottad az irodalmi muzeológusi munkát?

– A muzeológusi munka teljesen véletlenül alakult. Sokáig nem tudtam, hogy mi legyek. Több dolog is érdekelt, legfőképpen a régészet. Középiskolás koromtól fogva majdnem húsz éven keresztül nyaranként ásatásokra jártam. Gorsiumban a történelem szakkörrel, Gyapay Gábor tanár úr vezetésével dolgoztam. A feldebrői templom ásatásán és felmérésén, valamint egy visegrádi népvándorlás kori település feltárásán Kovalovszky Júlia segédjeként vettem részt. Nagy szenvedélyem volt ez, csakúgy, mint a néprajz. A '70-es években barátaimmal számos biciklitúrát tettem az Őrségben, az Ormánságban, Beregben és Somogyban. Külföldön szintén sokfelé kalandoztam, igyekeztem minden nyáron egy-egy országot megismerni.

Ezek után joggal tehető fel a kérdés, miért pont a könyvtár-magyar szakot választottam. Úgy gondoltam, hogy a régészet szakra túl nehéz bejutni, esetleg később még átjelentkezhetem. A felvételin azonban nem volt elegendő pontszámom, hogy nappali tagozatra járhassak, így a fellebbezés után levelező tagozatra kerültem, állást kellett vállalnom. Hatórás tanszéki könyvtáros lettem a Budapesti Műszaki Egyetem Vasbetonszerkezetek Tanszékén. Ez a környezet még a pezsgő egyetemi életet is biztosította. Nyaranta pedig megengedhettem magamnak az említett kirándulásokat, ásatásokat, tudtam utazni, világot látni. Ily módon mégis csak megvalósult a boldog egyetemista kor számomra, amire most is nagy örömmel emlékszem vissza. Amikor 1978-ban befejeztem az egyetemet, Fülöp Géza, a témavezető tanárom, hallván, hogy állásra van szükségem, megemléttette, hogy a Könyvtár-tudományi Tanszék könyvtárába éppen könyvtáros kerestetik.

– Milyen volt az ELTE Könyvtár Tanszékén dolgozni?

– Be kell vallanom, hogy könyvtárosságból – a történeti stúdiumokon kívül – nem sokat tanítottak meg az egyetemi évek alatt. Viszont 1978-tól egy új oktatói gárda szerződött a tanszékre. Abban a szerencsében volt részem, hogy többek között Horváth Tibor munkatársra lehettem, aki a könyvtári szakmában hatalmas tekintély. A vele való munkahelyi beszélgetések során ébredtem rá, hogy mennyire keveset tudok, s kezdtem rájönni, miről is szól a könyvtárosság. Elhatároztam, hogy az első évfolyamtól az ötödikig minden óráját, speciális kollégiumát és gyakorlatát végigjárom nappalin, levelezőn és kiegészítőn egyaránt. Mindaz, amit könyvtárosként tudok, illetve használok, az a mentalitás és ismeretanyag neki köszönhető. Amikor Horváth Tibor beindította a

posztgraduális informatika szakot – Magyarországon először –, nem volt kérdés, hogy jelentkezsem-e.

A másik nagy lehetőség, amiből sokat tanulhattam, hogy Szabó Sándor – aki szintén ez idő tájt jött a tanszékre – tájékoztatói és bibliográfia előadásaihoz gyakorlatvezetőt keresett. A feladatot megkapván minden fontos tájékoztatói eszközt aprólékosan tanulmányoznom kellett, hogy kihívást jelentő, szórakoztató feladatokat tudjak írni a gyakorláshoz, a zárthelyikhez. Így mondhatni még egyszer végigjártam a bibliográfiai és tájékoztatói órákat. Azzal tanul az ember a legtöbbet, ha az adott témát tanítania kell, hiszen sokkal alaposabban készül fel belőle, mint ha csak vizsgázna. Nagyon jó viszonyt alakítottam ki a hallgatókkal, hiszen alig volt életkorbeli különbség köztünk, huszonnégy évesen kezdtem el tanítani húsz év körüli embereket. Oktatóként más perspektívából láttam a tantárgyakat, továbbá azt is, mi hiányzott nekem diákkoromban. Egy óriási világ nyílt meg előttem, az információk birtoklásának és kezelésének lehetősége. Ha valakiben működik a bibliográfusi tevékenységhez, a tájékoztatáshoz elengedhetetlen „vadászösztön”, akkor tudja, nincs nyugta addig, amíg a szükséges információ valahonnan elő nem kerül. Ebben a szellemben vezettem a gyakorlatokat. Tudtam, hogy a könyvtár szakot ugyan sokan ugródeszskának használják, viszont ezeket az ismereteket bárki jól hasznosíthatja akár saját kutatómunkájához is.

Mindvégig feszélyezett az a tudat, hogy olyasmit tanítok, ami főképpen praxis, a készségeket, a technikát kell elsajátítani, viszont sohasem készítettem bibliográfiát és nem voltam tájékoztató-könyvtáros. Olyan állást kerestem, ahol ezt kipróbálhatom, hogy életszerűbb legyen a tanításom, szakmai ihletettség legyen mondandóm mögött. Megtudtam, hogy az Országos Széchényi Könyvtár irodalombibliográfiai műhelyébe munkatársat keresnek. Az éves irodalombibliográfia akkor már legalább száz éve létezett, még Szinyei József indította el. A Széchényi Könyvtár 1976-tól adta ki szakkönyvtári kötelezettsége keretében. Nagy szakmai szomorúságom, hogy anyagi okokra hivatkozva a '90-es évek első harmadában egy tollvonással felszámolták a műhelyt, amivel nagyon megnehezítették az irodalomtörténészek, bibliográfia-készítők munkáját. Ezt a problémát azóta sem tudták megoldani. A Szabó Ervin Könyvtár, a Petőfi Irodalmi Múzeum és az Akadémia Irodalomtudományi Intézete újracsapás kísérletei kudarcba fulladtak. Megszüntetni valamit gazdasági okok miatt könnyű, viszont újra létrehozni sokkal nehezebb és drágább. Tehát felvettek e műhely munkatársának. 1983-ban még a Nemzeti Múzeum épületében dolgoztam, majd fél éven belül felköltöztünk a budai várba. Már az első évben világossá vált, hogy egy hihetetlenül merev, nagy létszámú hierarchiába kerültem, ahol az egyes emberek véleménye elvész. A saját munkámmal kapcsolatban lettek volna ötleteim, ám ezeket vitára sem méltatták. Számomra ez nagyon ember-

próbáló helyzet volt, hiszen szeretek csapatban dolgozni, és azt gondolom, tudok is. Szerintem értékes vitáknak mindig van helye. Összesen három évet voltam a Széchenyi Könyvtárban, abból két évet csendes álláskereséssel töltöttem. Páros és páratlan évekre volt osztva az anyag, én az 1983-as év magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiáját csináltam, ami 1988-ban jelent meg. A Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárába Láng József, akkori osztályvezető hívott. Emlékszem, meg voltam illetődve, bizonytalan voltam, hogy meg fogok-e felelni, hiszen egy új, ismeretlennek tűnő világ tárult fel előttem. Jóska bizalmának és együtt dolgozásunknak köszönhettem, hogy beletanultam ebbe a szakmába is, amelynek varázsa a mai napig sem szűnt meg.

Összefoglalva: a kíváncsiság és a kihívások folyamatosan módosították, specializálták pályafutásomat. Az, hogy most kézirattáros vagyok, nem tervszerűség alapján, hanem logikusan következő véletlenek sorozataként alakult.

– Számos bibliográfiát és repertóriumot állítottál össze, így Radnóti Miklósról és Babits Mihályról is. Ezek létrejöttéhez mekkora gyűjtőmunka, mennyi előkészület szükséges?

– Újdonsült bibliográfusként igyekeztem távol tartani magamat a múzeum bibliográfiai munkáitól, féltettem az új „játékomat”. Tartottam attól, hogy nyakamba szakad az egész komplex feladat, ha kiderül, értek hozzá. Mint látjuk, ezt nem sikerült maradéktalanul megoldanom. Természetesen a múzeum bibliográfiai sorozatait már oktató koromból jól ismertem. Mindet fontos, nélkülözhetetlen alapvetésnek tartottam és tartom ma is. Csak hát, nagy áldozatokat, hosszú kitartást igénylő, precizitást követelő, szürke eminenciás létet garantáló munka ez, minimális nyilvános elismeréssel. Kezdetben a *Magyar Nemzet*-repertórium felelős szerkesztője és kényeszerű lektora voltam, majd a Botka Ferenc vezette gyűjtések alapján megindult a *XX. századi magyar írók bibliográfiái* című sorozat. Ennek a sorozatnak az általános szerkezeti rendjét én alakítottam ki, és az eddig megjelent kötetek egyedi szerkezeteinek alakulásához is volt közöm. A dilletantizmustól és használhatatlanságtól csak valamennyire megmentett Radnóti- és Németh László-bibliográfiák küzdelmes elkészültéről inkább nem beszélnék, véleményem maradjon meg az anekdotázás kedélyességében. Mindkét esetben egy hozott, már késznek tartott anyagot kellett rendbe tenni, amennyire lehetett. A szerkezetet én találtam ki, s az utalót, a bevezetőt, az összes mutatót is én készítettem.

A sorozatból az első bibliográfia, amiért már felelősséget is merek vállalni, az a Stauder Máriával közösen jegyzett Babits Mihály-bibliográfia, a „Stauder–Varga”. Ideális helyzetben voltunk, mivel a gyűjtésben és a tételek ellenőrzésében a Babits kritikai kiadás vers-csoportjának több tagja is részt vett. Ez volt az első bibliográfia a '90-es évek közepén, amit magam által tervezett adatbázis-kezelőben szerkesztettem. A sorozatból legutóbb a Márai-bibliográfiát lektoráltam. Mészáros Tibor kiváló



Varga Katalin a balatonfüredi Jókai Emlékmúzeum lépcsőjén

Márai-kutató, jól tudtunk együtt dolgozni. Megállapíthatom, hogy számomra a lektorálás talán még nehezebb munka, mint az összeállítás. Sajnálom, ámde megértem, hogy a bibliográfusként pályakezdő Mészáros Tibor úgy gondolja, ezzel be is fejezte illetén munkásságát, hiszen most már a technikai tudás birtokában van. A Márai-bibliográfia értő, lelkes kritikai fogadtatása felcsillantotta bennem a reményt, hogy egy bibliográfiát akár önálló olvasmányként is lehet értékelni.

– Milyen szemlélettel közelítesz az egyes alkotók életművéhez, illetve hagyatékához?

– Talán nem meglepő, ha azt mondom, hogy itt sem árt a rendszerszemlélet. Véleményem szerint minden író felfogható egy-egy információs rendszerként. Tehát egy írónak lehetnek kéziratai, nyomtatott dokumentumai, fényképei, egy író beszélhet hangszalagokra, van könyvtára. Ezek mind besorolhatók egy-egy nyilvántartási rendszerbe: kézirattári katalógus, bibliográfia, fotótéka, diszkrétéka. Ha egy írónak csak a bibliográfiáját vagyunk képesek elkészíteni, nem tehetjük meg, hogy más, oda nem való dokumentumot, pl. kéziratot, fotót – jó, ha rögzítjük alapon – beleerőszakolunk. Ezeket a dokumen-

tumokat is teljességre törekvően össze kell gyűjteni, és a neki megfelelő műfaj (pl. kézirat-katalógus, fotótéka) szabályai szerint kell közreadni. Az író személye miatt ezek a műfajok szorosan összefüggenek, rendszert alkotnak, de mégsem vonhatók össze. Mindez talán először a Jókai hagyatéki katalógusban fog kibomlani, melynek felelős szerkesztője vagyok. De természetéből adódóan a múzeumi hagyatéki katalógus nem pótolhatja Jókai bibliográfiáját, teljes kézirat-katalógusát, avagy fotótékáját. A Jókai-katalógus 2004-ben megjelent kötete a nálunk található kézíratait, az író képzőművészeti alkotásait és a róla készült ábrázolásokat tartalmazza. Már egy ideje a Szabó Lőrinc-bibliográfián dolgozom, a múzeumi munkától függetlenül, a készülő kritikai kiadás részeként.

– 1998 óta állsz a Kézirattár élén. A muzeológusi tevékenység mely munkafolyamataira helyezed a hangsúlyt?

– Ezt is egy kerek egésznek fogom fel. Az első lépés a megszerzés. Ezzel persze csak a dokumentumot vagy a hagyatékot mentettük meg. A gyűjteményezést követően legfontosabb a feldolgozás, különben csak rendezetlen papírhalmazunk van, amiről nem tudjuk, mit tartalmaz. Az az információ nem létezik, ami nincs feldolgozva. A múzeumi törvény is előírja, hogy a kéziratokat katalogizáljuk, vagyis kutathatóvá tegyük. Ezzel nem állunk túl jól. A feldolgozandó anyag mennyiségéhez képest kevesen vagyunk, és a munkatársaim egyéb múzeumi megbízásokat is kapnak. Tavaly, a József Attila Emlékévben rengeteg kutatói igényt kellett kielégítenünk, ez valamennyiünket nagyon igénybe vett. A feldolgozás elmélyült tevékenység, időt kell szánni az illető megismerésére, ilyen körülmények között még belekezdni sem érdemes. A feldolgozáson – ahova tehát a hangsúlyt tenném – kívül persze fontos, hogy legyenek örömmeléseink, készíthessünk kiállításokat, könyveket.

– Hogyan született a Molnár Ferenc és Darvas Lili levelezését közreadó „...or not to be” című kötet?

– Ez a könyv része egy koncepciónak. Az ötletet az *Ady szerelme: Ada* című kötet adta. Ady születésének 125. évfordulója kapcsán, 2003-ban előkerült a költő hét, addig ismeretlen levele e hölgyhöz. A hét levélből kettőt meg tudtunk venni, egyet pedig a tulajdonos, a készülő

kötet láttán, nekünk ajándékozott. A kötet összeállítója, Hegyi Kati rálelt Ada unokájára is, akit nagyanyja fiatalkori képei miatt kerestünk. Számára is váratlanul gyönyörű 1906-os és 1912-es fotókra lelt apja egyik fiókjában, nyolcat közülük a Művészeti Tárnak ajándékozott. E fotográfiákról hármat betettünk a könyvbe. Nekünk e kötetek összeállítása, Nagy Gyurinak pedig megtervezése és kivitelezése jelenti többek között az „örömmelést”. Vagyis a nyomdai munkáig mindent itt, a Kézirattárban készítünk el. A következő kötetet tervezve arra figyeltem, milyen jelesebb irodalmi évfordulók lesznek, amelyeknek megünneplésére, tiszteletére gyűjteményünkől publikálhatnánk valamit. 2004-ben a Molnár Ferenc-évfordulóra jelent meg az „...or not to be”. Ekkor Molnár Ferenc jogörökösei révén mozgóképek kerültek elő, amiket a bemutató esten le is vetítettünk. Évről évre pályázom egy-egy ilyen filológiai használatú, bibliofil szempontokat is kielégítő kötet kiadására. Az idei, Szilágyi Judit által gondozott összeállításban Lesznai Anna meséi fognak szerepelni sok-sok illusztrációval. 2007-ben tervezzük megjelentetni Budai György leveleit Bauer Lilla mozdulatművészhez, a kötetben Budai-metszetek sorjájának majd. 2008-ban Szentkúty-évfordulót ünneplünk, a Kézirattár kiadványa hozzá fog kötődni.

– Legújabb műved a *József Attila-iratok*, mely az „És ámulok, hogy elmulok” címet viseli. Mi alapján választod ki az alkotókat, akiről kiadványokat készítesz?

– Tavaly el kellett dönteni, hogy József Attilát, vagy közöletlen anyag híján esetleg más évfordulás személyt válasszunk. A legnagyobb összefüggő kézíratos anyag József Attilától ugyan a mi múzeumunkban van, viszont az ő munkássága meglehetősen alaposan feltérképezett és közzétett. Rendezés közben nagyon élvezem a személyi dokumentumok nézegetését, böngészését, izgalmas valakinek az életét ezeken keresztül is megismerni. Így jutott eszembe, hogy József Attilának is van számos személyes dokumentuma, a java nálunk, a periratok a Fővárosi Levéltárban. Kíváncsi voltam, vajon milyen többletet adhatnak a szikáran, képként, egymás után szerkesztett dokumentumok, melyek eddig lábjegyzetekben, függelékben szerepeltek. Úgy érzem, várakozásaim beigazolódtak. Jó játék volt csinálni.

Sulyok Bernadett

MEGJELENT!

Eszmélet. Kordokumentumok, fényképek, könyvek, kéziratok, megzenésített versek, videófilmek Magyar-angol-francia-német nyelvű interaktív, multimédiás katalógus extrákkal, a József Attila Emlékévben rendezett vándorkiállításához
DVD-ROM, PIM, 2005

Muzsika a Károlyi-palotában

A múlt év krónikája egy zenész tollából

A Károlyi-palotához kötődő hagyományoknak megfelelően a Petőfi Irodalmi Múzeum a 2005. évben is számos hangversenyt rendezett, nyáron a palotakertben felállított nagyszínpadon, tavasszal és ősszel pedig a palota dísztermében. Jelen írásban kizárólag saját rendezvényeinket próbálom összefoglalni. (A palota otthont adott külső szervezésű zenés esteknek is.)

Az év elején kiemelkedő siker volt a Phoenix gitártrío hangversenye. Három kiváló gitárművész – Kozma István, Mosóczy Miklós és Török Tibor – előadásában fantasztikus műveket hallottunk. A koncerten – egy-két kivételtől eltekintve – klasszikus művek átíratott játsszották. A Phoenix trió nagyon sokat tesz a klasszikus zenekari művek népszerűsítéséért, műhelymunkájuknak én is részese voltam – mint hangmérnök – a *Négy évszázad zenéje három gitáron* című CD hangfelvételének és mastering munkájának elkészítésével. Az általuk használt gitárok különleges hangszerek, mivel a klasszikus művek hangterjedelmének megfelelően egy szélesebb hangtartományban kell megszólalniuk. Így a kvintgitár biztosítja a magasabban fekvő, és egy basszushúrral ellátott gitár az alacsonyabban fekvő hangok megszólaltatását. Ezt hallhattuk a Bach trió-átiratokban is. Nagyon jól sikerült Bartók: *Este a székeleyknél* művének átdolgozása.

Május elején *Spanyol* estet rendeztünk a Dalí-kiállításához kapcsolódóan. Nyári Oszkár színművész Federico García Lorca-verseket szavalt, és a Duo Córdoba gitáregyüttes muzsikált. A gitárduó tagjai: Antonio Fernandez és Sinha Róbert autentikus flamenco zenét játszottak Lippai Andrea táncművész közreműködésével, hihetetlenül meggyőző előadásban. Antonio Fernandez két szólóművet is előadott, Isaac Albeniz és Joaquin Turina szerzeményeiből. Számomra fantasztikus élményt jelentett egy született spanyol gitárművésztől hallani az izgalmas, rasgueadókkal tűzdelt flamenco zenét. Kiválóan játszott a Isaac Albeniz *Spanyol szvitjéből* az *Asturias-Leyenda* tételt.

Ezzel a gitáresteknek még nem volt vége. Május 19-én a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem végzős hallgatóinak diploma-hangversenyében gyönyörködhattunk. Demény Géza, Kiss Rita, Morvay Nóra igazán színvonalas műsorát hallhattuk. Szerintem kiemelkedő volt Ferdinánd Sor *Grand Solo* című művének megszólaltatása Kiss Rita virtuóz gitárjátékában. Nem lehet elfeledkezni Vivaldi *G-dúr kettősversenyének* kiváló előadásáról sem. Két mandolinra és zenekarra írt versenyműről van szó, amelyet a mostani előadásban két gitáron, négy vonós hangszeren és egy csembalón hallhattunk. Ezt a méltán népszerű zeneművet a fentebb említett Phoenix gitártrío CD-jén is meghallgathatjuk, három gitárra átdolgozva.

A Kosbor együttes élő CD-bemutató koncertet tartott május 21-én a Múzeumok Majálisa keretében *Az utolsó trubadúr* címmel. Zeneileg érett, igényesen hangszerelt produkció volt, egyszerű előadásban.

Május 22-én az *Irodalmi majálison* Gyárfás István zenekara adott jazz koncertet. A szolista a hetvenes évekből jól ismert funky-jazz hegedős-brácsás, Deseő Csaba volt. Szívet melengető és izgalmas zenét hallhattunk.

Június 25-én a Múzeumok Éjszakáján éjfélkor ismét hallhattuk a Gyárfás együttest. Ugyanezen a napon 23 órakor

Huzella Péter és Mácsai Pál két gitárral kísért Villon-estjét élvezhettük.

A Palotakerti Esték első koncertje június 28-án volt, a kerti nagyszínpadon Sebestyén Márta és a Muzsikás együttes lépett fel. Zenélésük a legkiválóbb falusi zenészek hagyományos előadásmódját és improvizálásait követi a jellegzetes Muzsikás-stílusban. Sokoldalúságukra jellemző, hogy egyaránt otthonosan mozognak mind a folk, népzenei és világzenei fesztiválokon, mind a komolyzenei, alternatív zenei és jazz rendezvényeken.

Július 10-én a Weiner-Szász Kamaraszimfonikusok hangversenyét hallgathattuk *Pizzicato a palotakertben* címmel. Az előadás első felében Vivaldi-műveket játszottak fantasztikus sikerrel. A szünet után könnyedebb nyáresti hangulatot idéztek meg Schubert-, Mozart- és Strauss-művek megszólaltatásával.



A Kosbor együttes

Július 12-én egy kettős koncert részesei voltunk. Az első részben a Szélkiáltó együttes, míg a másodikban a Kaláka zenekar által megzenésített versekből kaptunk ízelítőt. Mindkét együttes színvonalas zenei tudással, igényes előadásban tárta elénk a magyar irodalom legszebb verseit.

Július 19-én a Hot Jazz Band koncertjére került sor. Az ezerkilencszázhuszas, -harmincas, -negyvenes évek, a korai jazz, a swing és a dixieland revival kelt életre tolmácsolásukban. A virtuozitást kedvelő együttes nagyfokú stílushűségre törekszik. A koncert teltházzal és nagy sikerrel zajlott.

A nyári szabadtéri események színpadzáró koncertjét az Amadinda Ütőegyüttes adta. Kétségtelenül ez volt az egyik legszokatlanabb és legérdekesebb produkció. A négytagú zenekar több mint száz ütőhangszer megszólaltatásával ejtette ámulatba a közönséget. Egyszerűsre számunkra is óriási kihívás volt a nagyszámú, különböző hangerejű hangszer hallhatóvá tétele élvezhető minőségben. Ezt végül is a színpad felett elhelyezett 19 darab – többségében különleges – mikrofonnal oldottuk meg. Rácz Zoltán vezetésével Magyarországon eddig még nem előadott, ugyanakkor már klasszikussá vált ütőhangszerek kompozíciókat is bemutattak hatalmas sikerrel.

December 11-én a hagyományos *Irodalmi karácsony és könyvvásár gyerekeknek* rendezvényünk keretében nagyszerű koncertet adtak a Józsefvárosi Zeneiskola tanulói. Műsorukon Mozart és Bárdos kórusművei, illetve hangszerszólók és

énekes produkciónak szerepeltek. A magas színvonalú előadások közül is kiemelkedett a tizenhároméves Szuromi Borbála hegedűjátéka, Bruch *g-moll koncertjének* harmadik tételét hallottuk igazán érett, fantasztikus előadásban. A délutáni programban a Garabonciás együttes megzenésített versek koncertszerű előadásával szórakoztatta a gyerekeket. December 19-én adventi jótekonysági estünkön ismét élvezhettük Sebestyén Márta és a Muzsikás együttes előadását.

Az év folyamán különböző rendezvények keretében Csonkai Vitéz Mihály megzenésített költeményeit hallgathattuk más-más előadótól. Nagy siker volt Csörsz Rumen István és a Musica Historica együttes előadása. Nekem az *Irodalmi majá-lison* Kobzos Kiss Tamás által előadott változat jobban tetszett. Végezetül remélem, hogy az idei évben is folytatódnak a koncertek – mindannyiunk gyönyörűségére.

Bolla György

Rákóczi az űrbe tart

Cs. Szabó-művek a Felolvasó Színpadon

Cs. Szabó László két hangjátékát (*Nagy péntek Rodostóban*, *Űrpásztorok játéka*) mutatták be 2005. november végén neves színészek közreműködésével a PIM Felolvasó Színpadán. A színrevitel hazai ősbemutató volt, egyben nemes kezdeményezés egy jeles európeér újrafelfedezésére.

A két Cs. Szabó-darabban – ugyanúgy, mint a novemberben nyílt emlékkiállításal – a 2005-ben száz éve született alkotóra emlékeztünk. E két műve, más hangjátékokkal egyetemben *A nyomozás* című kötetben jelentek meg (Oslo–Bécs, 1966), s amint a kiadás helyét és idejét megvizsgáljuk, azonnal rájövünk, hogy az emigráció keserves időszakáról van szó. A *Nagy péntek Rodostóban* és az *Űrpásztorok játéka*, ha úgy vesszük, tulajdonképpen példázat, mese. Persze amire Cs. Szabó rávilágít, az már nem: a fájdalmas, rideg valósággal szembesít bennünket. Ez a két kis játék ugyanis – ágyazódjék bár a régmúlt és az úrkorszak keretei közé – a közelmúlt magyar és közép-európai történelmének legfájdóbb mozzanatait idézi. Gondoljunk akár az elbukott magyar szabadságharc(ok) vezérének (vezéréinek) szenvedésteli, krisztusi sorsára, akár a XX. század szocialista rendszereinek ijesztően groteszk vonásaira.



Egyed Attila, Elek Ferenc és Turek Miklós

Cs. Szabó emigráns létéből egyértelműen asszociálódik egyfelől a számkivetett író–számkivetett fejedelem párhuzam, másfelől a szürreális negatív utópia megvalósulása. A kettőt együtt szemlélve konstatálhatjuk az alkotó aggodalmát és rokonszenvét – hazája és egész Európa iránt.

De hát ki is ez a Cs. Szabó? – tesz fel a kérdést többen, és a sok elhallgatás miatt hozzátehetjük, hogy okkal-joggal. Cs. Szabó László – barátainak, ismerőinek csak „Csé” – a *Nyugat* második nemzedékének tagjaként elismert író volt, 1936-ban

Baumgarten-díjjal is kitüntették. A Magyar Rádió irodalmi vezetőjeként 1935-től a színvonalas rádiózás úttörőjeként vívott ki elismerést.

Pályája először a II. világháború végén tört meg, a német bevonulást követően tisztéről lemondott, zsidó íróársakat bújtatott, szembefordult a nyilasokkal. 1949-ben következett az újabb törés, ellehetetlenülése után „külföldön felejtette” magát. Az emigráció zömét (33 évet) Angliában töltötte, ahol 1951-től húsz esztendőn át a BBC Magyar Osztályának belső munkatársa volt. Kintiekben és otthoniakban egyaránt életben tartotta, szította a tüzet.



Jáger Szabolcs és Dengyel Iván

1979-ben a *Nagyvilág* közölte Dickens-naplóját, s ezzel végre megkezdődhetett újabb hazai jelenléte. Az itthon maradtak így lassacskán alaposabban megismerhették Cs. Szabót és életművét. Szomorú érdekesség, hogy a rendszerváltás után sem került személye a megérdemelt reflektorfénybe. Ezt igyekeznek legalább részben pótolni a múzeum munkatársai, és a felkért művészek a két hangjáték színpadra adaptálásával.

Roppant mives, ámbar többféleképpen elemezhető, értékelhető előadás született. A darabot Sárosi Attila rendezte, a zenéért Faragó Béla felelt, a munkálatokat Petrányi Ilona sorozatszerkesztő fogta össze. A szerepeket Dengyel Iván, Egyed Attila, Elek Ferenc, Jáger Szabolcs, Sárosi Attila, Simon M. Edina és Turek Miklós alakították.

A *Nagy péntek Rodostóban* („Történi 1735. április 8-án”) az agg, megfáradt II. Rákóczi Ferencről, és az őt különféle kérésekkel megkeresőkről–megkísértőkről szól. A nagyságos fejedelmet maroknyi bujdosó újra hareba hívná a hon védel-

mében, a francia nagykövét és a török nagyvezér is megkönyékezi kívánságaival, és színre lép egy krónikás és egy zarándok is. Rákóczi úgy véli, hogy a jó szándékúaknak már nem tud, a rosszindulatúaknak pedig nem is akar segíteni. Úgy látja, hogy az adott történelmi helyzetben, és megtört, beteg emberként már csupán morális példájával, azaz vállalt krisztusi sorsával, segíthet nemzetén. A mű fő gondolata az, amellyel Bige Jakabnak, a bujdosók követének hívására válaszol: „Majd, ha öreg leszel... akkor belátod, milyen erejük van a holtaknak a földben. Néha ők mentenek meg egy országot, nem az élők.”

Az *Űrpásztorok játéka* („Történik az F5 csillagon, a viszonylagos jövőben”) egy kozmikus utazást jelenít meg, mely csillagközi felfedezőútból lassacskán változik át időutazássá, egy kis szellemtörténelmi kalanddal. A sci-fi mese meghatározása szerint a viszonylagos jövőben játszódik, tehát ’60-as évekbeli megírását figyelembe véve jelenkorinak is tekinthetjük. Az akkori (mai!) diktatúrák felfedezőútról, magyarán szólva modern kori gyarmatosító akciójáról van szó. A pilótákat először megzavarja a tájékozódás összekuszálódása, majd a

nagy hatalmak időleges békekötése, de leginkább az, hogy új dimenzióba kerülnek át. Értetlenül állnak a helyzet előtt: az még csak hagyján, hogy más korba repültek át (az űrkorszakból az ókorba), de új szellemvilág, új erkölcsi környezet veszi őket körül. A mindentudó embernek itt mindent újra kell tanulnia. Itt a kozmikus tágult diktatúrák és képviselőik helyett az ember és az Emberfia kerül előtérbe, válik a gondolatok és a cselekedetek origójává. Cs. Szabó felkínálja az alternatívát nekik és nekünk, ha esetleg az igaz utat kívánnák-kívánnánk járni.

A színészgárda – a rangidős Dengyel Ivánnal az élen – remekül talált rá a hangnemre, hangütésekre. A karakterek plasztikusan jelennek meg, az alakok nincsenek túljátszva. Az első mű konstansan patetikus, az utóbbi pedig ironikus-groteszk először, hogy majd végsőre az is patetikussá váljék. Az utolsó mondatot a „viszonylagos jövőben” megjelenő kritikámban már így szeretném írni: „A közönség elgondolkodva jött ki az újfelfedezett ‘Csé’ ismert darabjairól.”

Unger Zsolt

Múltnak kútja IV.

Csemegzés a Petőfi Irodalmi Múzeum levéltári múltjából

*Lehunja két szemét az ég,
Lehunja sok szemét a ház,
Dunna alatt alszik a rét,
Aludj el szépen kis Balázs.
(József Attila: Altató)*

Mostani PIM-történelmi publicisztikánk rendhagyó a rovat eddigi gyakorlatához képest, ugyanis nem a Magyar Országos Levéltárban föllett anyagokból válogattam. 2005-ben, akkor még a Múzeumi és Dokumentációs Adattár munkatársaként, régi irattári dokumentumok adattárává való földolgozása során kerültek kezembe eme bizalmas eseményekben bővelkedő, érdekes iratok. Az érintettek: kisembertől (névvel vállalt följelentés 60 fillérért, 1954-ben ennyit kóstált a levélbélyeg) kezdve a múzeum vezetői-ig, majd tovább, egészen a legnagyobbakig (lásd a *Nyugat* folyóirat „ellenzékieskedő” irodalmárait). A mai olvasó megrökönyödéssel, értetlenül, vagy akár mosolyogva fogadhatja e kordokumentumokat, ám ne feledjük: a közölt iratok a maguk módján (vö. cseppben a tenger) múzeumunk története mellett a XX. századi magyar történelem (görbe) tükrét is mutatják.

Ama nevezetes 3 T mellett/helyett ez alkalommal inkább P-vel lesz dolgunk, úgymint: pikantéria, politika, paranoia... Ennek köszönhetően és Szabó néni jóvoltából bepillantást nyerhetünk az ’50-es évek magánéletet sem kímélő, pikáns felhangokkal bíró feljelentgetős tébolyába. Majd egy huszárvagással máris a ’70-es években termünk, mikor már majd’ mindent lehetett, de nem úgy és persze nem mindenkinek.

Thuróczy Gergely

A rovat eddigi gyakorlata alapján a nyilvánvaló gépelési hibák javításán túl betűhíven közlöm a szövegeket, kivétel az a kézzel írott levél, melyen még ennyit sem változtattam.

I.

Elöljáróban pár megjegyzés: Jánosi Ferenc (1916-1968) 1956-ig a PIM első igazgatója (l. még *Levéltárlat* rovat, in: *Irodalmi Múzeum*, 2004/4. sz.). A múzeum eleinte a Bajza utcai Petőfi-házban működött (ahol korábban Jókai is lakott), s csak 1957 elején költözött mostani helyére, a Károlyi-palotába, így az egykori inkriminált szolgálati lakás helyének meghatározása lehetetlen. A kellemetlen esemény által érintett személy nevét kipontoztam – a följelentő nevét (tekintettel annak hétköznapiságára) meghagytam.

Budapest, 1954. III. 28.

Petőfi Múzeum Igazgatósága
Budapest
Bajza-u. 39.

Kedves Elvtársak!

Nem tudom van e tudomásuk arról, hogy az Önök altisztjénél már 3-4 éve ott alszik egy férfi bejelentetlenül. E...t sem tud róla, mert az illető mindig akkor megy mikor már ő alszik, s a felesége engedi be. Ugyanis az ő szeretője. S reggel mikor a férj felkel eltakarja a dunnával.

Tudtommal szolgálati lakásba nem lehet albérlő, nem még bejelentetlen éjjeli látogató.

Ha ez a rendőrség tudomására jut Önöknek lesz a legkellemtlenebb.

Maradtam tisztelettel:
Szabó Béláné

Autográf kézírás, kockás papíron folyós tintával
Petőfi Irodalmi Múzeum Adattár, PIM Ad 211-2005

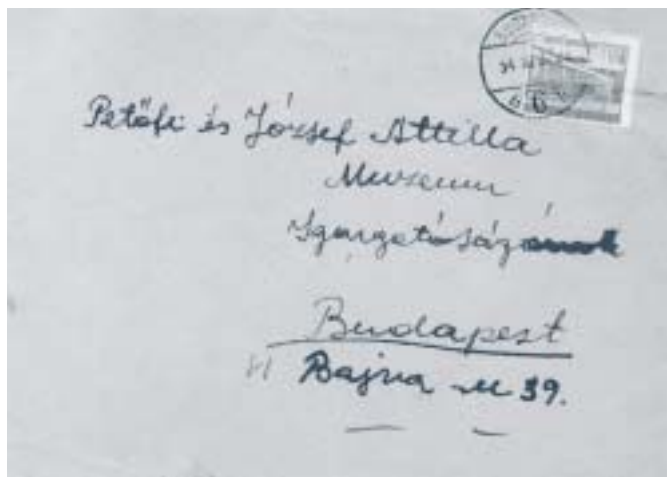
Jegyzőkönyv

felvétel 1954. március 30-án a Petőfi Sándor Irodalmi Múzeum, Budapest, VI. Bajza utca 39. számú hivatali helyiségében.

Jelen vannak: Varjas Béláné múzeumvezető, Szántó Gyuláné párttitkár, Kunfalvi Endre gazdasági vezető, E...t F. hivatalsegéd.

Varjas Béláné bejelenti, hogy bejelentés érkezett a múzeumhoz, amelyből az állapítható meg, hogy E...t F. szolgálati lakásában éjjelente E...t tudta nélkül gyakran férfi személy tartózkodik, akinek állítólag feleségével van nem megfelelő viszonya. Felteszi a kérdést E...tnak, a bejelentés után mi a helyzet. Megfelel-e, illetve mennyiben felel meg a valóságnak a bejelentés?

E...t F. a leghatározottabban tagadja a bejelentésben foglaltak valóságát, mert olyan eset nincsen, hogy ő éjjel lakásától távol lenne, így tehát tudomásának kellene lennie, ha feleségénél bárki vendégként tartózkodna. Teljes hazugságnak minősítette a bejelentést. Kijelentette, amennyiben akár az ő, akár a felesége rokonai közül valaki vidékről látogatóba jönne, úgy annak rövidebb vagy hosszabb ideig való itt-tartózkodása céljából engedélyt kérne a múzeumvezető elvtárstól, mint ahogy ezt a múltban, amikor egyik rokona, ügyeinek intézése végett Budapesten tartózkodott, bejelentette és kérte a megfelelő engedélyt is. Kijelentette azt is, hogy feleségével kapcsolatban a múltban felmerült bonyodalmakat teljesen leépítette és szigorúan fog ügyelni arra, hogy ez semmiképpen ne ismétlődhessen meg. Tisztában van azzal, hogy idevonatkozó zavaros körülmények fegyelmi úton való elbánást vonnak személye ellen.



Szabó néni feljeltető levelének borítékja

Szántó Gyuláné és Kunfalvi Endre feltételezik, hogy E...t kijelentése után az inkriminált bejelentés valótlan, figyelmeztetik azonban, hogy E...t a legszigorúbban ügyeljen arra, hogy semmi ok ne forogjon fenn ilyen, vagy hasonló bejelentés előidézésére. E...t elvtárs ugyanis nemcsak egyszerű hivatalsegédi minőségében, hanem mint szolgálati lakással rendelkező alkalmazott, bizalmi beosztásban végzi a rábízott feladatokat.

Varjas Béláné bejelenti, hogy a tárgyaltak rögzítésére a jegyzőkönyvet azzal írjuk alá, hogy amennyiben a jövőben mégis a legkisebb olyan jelenség mutatkozna, amely E...t magánéletében a hivatali bizalmas beosztással szemben elmarasztalható volna, úgy a szükséghez képest elindítandó eljáráshoz a most házi használatra készített jegyzőkönyvet csatolni fogjuk.

Varjas Béláné
múzeumvezető

E...t F.
hivatalsegéd

Szántó Gyuláné
párttitkár

Kunfalvi Endre
jkv.-vezető

[kéziratos rájegyzés:]

Láttam!

Bizalmas ügyiratok közé lerakni!

Bp. 55. VIII/18.

Jánosi

Gépirat, autográf aláírásokkal, pecséttel
Petőfi Irodalmi Múzeum Adattár, PIM Ad 211-2005

A bejelentő becsületére legyen mondva, igazi följelentéshez méltón rövid, tömör, lényegre szorító, semmi elkalandozás, és csupán meglebegteti a lehetséges kellemetlen következményeket, közvetlenül nem fenyeget... Ma ezen már csak nevetünk, de akkoriban, az '50-es években ebből komoly baja támadhatott volna az érintetteknek. És ha már irodalmi múzeumot érintő dokumentumról van szó, nem mehetünk el Szabó néni spontán stílusérzéke mellett! Az alábbi többszörös m betűs alliterációt akármely iskolás megirigyelhetné: „mert az illető mindig akkor megy mikor már ő alszik” – hát igen, a szórend (és a központozás) terén akadna még csiszolnivaló, a fogalmazás pongyolagáról nem is szólva, de hát kicsire nem adunk, különben is a szükség (no meg a lakásínség) nagy úr...



A Nyugat-kiállítás megsemmisített meghívója

II.

24/1971

BIZALMAS

Tárgy:

Hiv. szám.:

Melléklet: 1 meghívó

Emlékeztető

1971. október 12-én 10 h-kor a főigazgatói helyiségben ad hoc bizottság jelent meg, tagjai: Illés László főigazgató, Baróti Dezső osztályvezető, Miklós Róbert tud. főmunkatárs, és Bartai Ferenc, a gazdasági osztály vezetője.

A bizottság megállapítja, hogy a Nyugat-emlékkiállításra készült meghívó hibásnak bizonyult, ezért azt meg kell semmisíteni.

A meghívó 1006 példányban (+ nyomdai köteles példányok) készült el, 1 péld. ezen emlékeztető mellékleteként szerepel, 1 péld. a főosztályra került, és 2 korrigált példány a Népművelési Propaganda Iroda nyomdájába került az új meghívó elkészítésének szövegével. A többi példány a bizottság jelenlétében megsemmisített.

Budapest, 1971. október 12.

Bartai Ferenc
gazd. osztály vez.



A Nyugat-kiállítás meghívójának megsemmisítéséről szóló dokumentum

Miklós Róbert
tud. főmunkatárs

Illés László
főigazgató

Baróti Dezső
osztályvezető

Gépirat, autográf aláírásokkal
Petőfi Irodalmi Múzeum Adattár, PIM Ad 30-2005/2

A Petőfi Irodalmi Múzeum Nyugat-emlékkiállítását 1971. okt. 15-én délben nyitotta meg Keresztury Dezső. 16-án szombaton délután 5-kor pedig, az ünnepélyes tárlatvezetést követően egy Nyugat-emlékestre is sor került. A meghívó tanúsága szerint a kiállítást „A nagynevű folyóirat kényszerű megszűnésének 30. évfordulója alkalmából, a Budapesti Művészeti Hetek keretében és támogatásával rendeztük.” Végül az új meghívót kis változtatással nyomtatták ki. A törlésre ítélt inkriminált szövegrész, egy Schöpflin Aladár-idézet, az eredeti meghívó végzetének bizonyult: „Adva volt számunkra az ellenzékiesség mindazzal szemben, ami a hatalmat jelentette.” A mondat helyét üresen hagyták, a Mikes Kelement idéző Nyugat-emblémát megtartották. Mikes, ha úgy vesszük, az első magyar irodalmi emigráns, a magyar szellemi hagyomány nagy száműzöttje volt stb., de e fölött szerencsére a korabeli cenzorok elsiklottak.

Mai szemmel olvasva érthetetlen, mi volt ebben oly rettenetes, hisz akkoriban az ország épp a boldog „gulyáskommunizmus” éveit kezdte, és dehogyis akart mindenáron változást (s lám, még a Nyugatról is rendezhettünk kiállítást)! Azonban a legkülönbözőbb területeken folyó levéltári kutatásokból kiderült az elmúlt 10-15 esztendőben: az akkori államhatalom betegesen irtózott holmi ellenzéknek még a gondolatától is. Arról nem is szólva, hogy akkortájt afféle kirakatintézmény lehettünk – a kultúrpolitika fontos színtere –, ez lehet a paranoia magyarázata. Így vált „örök érvényűvé” Schöpflin Aladár, ki tudja, honnét származó, ma már ártalmatlannak ható idézete.

A korabeli gyakorlat szerint minden kiállítás már jóval a megnyitó előtt készen állt, hozzáértő személyek hivatalos bejárás során ellenőrizték, hogy ideológiai és egyéb problémák ne merülhessenek föl koncepciójukkal kapcsolatban, a kiállítások forgatókönyvei számos vita és átírás nyomán nyerték el végleges formájukat. Már csak azért is, mert – a maitól eltérően – alig néhány kiállítás készült egy évben (1971-ben egész pontosan fél tucat). Éppen ezért elképzelhetetlen, hogy a meghívó szövegét nem egyeztetették volna előre, ill. hogy a múzeum vezetői netán provokálni akarták volna az aczéli kultúrpolitikát. Vélhetően annyi történt, hogy idővel „fölülről” leszóltak: mégsem jó a meghívó, tessék újat csinálni. S a kiállítást mentendő, mit tehetett volna a múzeum vezetősége? Beadta a derekát, s ha nem is épp jószántából, ám a botrány elkerülése érdekében az új meghívóról törölte az ideológiailag veszélyesnek ítélt idézetet.

Az ezervalahány példányban készült „gyárilag hibás” meghívó megsemmisítésére a megnyitó előtt 3 nappal (okt. 12-én) került sor, s mivel egy darabot sem küldtek szét belőle, logikusan következik, hogy akkor már rég postára adták az időközben elkészült új meghívót. Az emlékeztetőből nem derül ki, mi módon történt a megsemmisítés, ill. az sem egyértelmű, hogy arra a bizottság jelenlétében a főigazgatói helyiségben került-e sor. Az igazság tán sosem derül ki – de hát úgy illik, hogy hagyjunk valamit a jövő PIM-aktáiban kutakodóknak is...

Búcsú bezárult kiállításainktól

A mi Andersenünk

2005-ben ünnepelte a világ Hans Christian Andersen, a nagy dán mesemondó születésének 200. évfordulóját. Műveit több mint 120 nyelvre fordították le s fordítják folyamatosan napjainkban is. Némelyiket annyiszor és oly sokat utánozták, mesélték újra, hogy már népmesének tűnik. *A király új ruhája*, *A rút kiskacsa* vagy *A rendíthetetlen ólomkatona* úgy beépült az európai olvasók köztudatába, hogy már arra se szokás gondolni, hogy ezeket is Andersen írta. A Petőfi Irodalmi Múzeumban tavaly szeptemberig látogatható kiállítás nemcsak azt tűzte ki célul, hogy ezt a mindannyiunkban gyermekkorunk óta élő érzést, „a mi Andersenünk” birtoklásának biztos tudatát, otthonosságát megerősítse az érzelmek szintjén – hanem híven a kiállítás címében ígértékhez, sorra vesz mindent, ami valóban magyar vonatkozású akár az Andersen életrajzban, akár Andersen utóéletében.

A magyar nyelvű mesekönyvekhez Heinzemann Emma, Róna Emy, Ágotha Margit, Kass János, Kovács Péter készített képeket, de kortárs grafikusaink: Rényi Krisztina, Navratil Zsuzsa, Gondos Mária, Elek Lívია, Orosz Klaudia, Kun Fruzsina, Szalma Edit, Gyulai Líviusz, Schéner Mihály, Gross Arnold is szívesen vállalták, hogy szerepeltetik rajzaikat a kiállításban. Az irodalom–képzőművészet–iparművészet egységét nemcsak a könyvművészetten keresztül láttattuk, hanem adaptációk révén is: a diafilmek, a bábok, Fábian Eta iparművész babái, az ólomkatonák hadrendje is jól illusztrálták az Andersen-mesék magyarországi utóéletét.

Illés Anna

Forgatókönyv: Emőd Teréz, Püski Anikó

Látványterv: Kemény Gyula

A látogatók bejegyzései:

Kedves Teri és mindannyian! Nagyon szép kiállítást csináltatok, alapos szép munkával! Köszönöm, üdv Békés Zoi

Gyönyörű a kiállítás, nagyon boldog vagyok, hogy részt vehettem a munkáimmal. Üdvözlettel: Gondos Mária

Nagyon köszönöm, hogy újra megszerettem Andersent (nagyon-nagyon sok év után) felnőttként. Tóthné Fábian Eta játékkészítő iparművész

Gratulálok az Andersen-kiállítás megrendezéséhez s rendezőinek. Kass János Boldogan adtam anyagot a kiállításra, remélem, ugyanúgy felidézte az illusztrációs anyag mindenkié az a gyermekkori élményt, amit bennem is felidézett Andersen varázslatos, utánozhatatlan mesevilága. Sok hasonló sikerű kiállítást kívánok önöknek, magunknak. Tisztelettel: Gyulai Líviusz grafikus

Köszönjük szépen az igényes kiállítást! Olyan volt, mintha Andersen mesevilága nyílt volna meg előttünk. Fantasztikus az a gond, amellyel megterveztek az egyes tárgyak elhelyezését, a kiállítás szépen komponált. Zalán Sára Nagyon nagy öröm volt látni a kiállítást, elmerülni a Mester személyiségének mélységeiben, aminek a meséi csak a kiáramlásai voltak és különösen nekem, akinek édesanyja Andersen-lány volt és most is kap az ilyen sugárzásból. olvashatatlan aláírás

Nagyon szépen köszönjük a vendéglátást és hogy lehetővé tették a gyönyörű kiállítás megtekintését. A horvátországi és szlovéniai gyerekek nevében. Jugics Irén

A kiállítás szerintem nagyszerű! Csodálatosak a jelmeztervek, illusztrációk és minden! Gyertyános Júlia

Nagyszerű a kiállítás, rögtön megyek s veszek egy Andersen-kötetet, mert legalább a kicsi unokámnak mesélek belőle. B. Györgyi

Az édesapámtól örököltem az ő Andersen könyvét, amit még ő is örökölt. A kis gyufaárus lányt szerettem a legjobban. Gyönyörű képeskönyv. Csodálatos mesék. Andersen... Szatlmayer Adrienne

Nagyon „mesés” volt a kiállítás! Sándor Tímea

Nagyon szép és érdekes kiállítás, nem csalódtam benne és elég sokat tanultam is belőle (nem is tudtam, hogy járt Andersen Magyarországon).

Benkő Zsolt

„Ahogy lehet” – Reményik Sándor-émlékiállítás (1890-1941)

A közelmúltban zártuk a Reményik Sándor-kiállítást. A kiváló erdélyi költőnek 1918-ban Kolozsváron jelent meg *Fagyöngyök* címmel az első kötete. Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés következtében a kolozsvári költő kényszerhelyzetbe kerülve „Végvári” álnéven jelentette meg verseit. Költeményeiben felbukkan az elvesztett területek miatt érzett végtelen fájdalom, a kisebbségbe került magyarság jövője iránt érzett aggodalom. *Segítsetek!* és *Hangok a végekről* című kötetei miatt irredentának bélyegezve, a szocialista időszakban nem jelenhettek meg költeményei. Összes költeményei kétkötetes kiadása 2005-ben jelent meg először, melynek bemutatója a Petőfi Irodalmi Múzeumban volt nagy érdeklődés mellett.

A meghatóan szép és színvonalas emlékkiállítást nagyon sokan tekintették meg. A vendégkönyv bejegyzéseiből kiderül, hogy régen várt kiállítást nyitottunk meg 2004. december közepén.

Kozma Éva

A kiállítás forgatókönyvét írta: Ratzky Rita

Látványterv: Masznyik Csaba

Néhány látogatói vélemény:

Köszönöm, hogy megrendezték a Reményik Sándor-kiállítást. Öt éve hallottam először Reményik-verseket és rögtön megtetszett. Azóta egyre több verset hallottam Tőle, de sajnos verseskötetet sehol sem találtam. Nagy örömmre az idén tavasszal megjelent összes versei már a könyvespolcomon vannak, és gyakran olvasgatom csodálatos gondolatait. Mintha a lelkemből szólna. Lukács Mária

Nagy ajándék ez a kiállítás. Jó látni a nyomtatott versek után az eredeti kéziratokat, fényképeket. A fehér templom ötlete a kereszt fogantatásával „megkoronázva” igazán jó. Azt hiszem, Reményik Sándor is idemosolyog az égből... Gróf Georgina Zsófia

Talán egyszer Reményik Sándor is bekerül a hozzá méltó helyre az irodalmi kánonba?! Ennek ez a kicsi kiállítás első lépése. Köszönjük!!! Hámos Árpád

Örömmel és hálával néztem meg a kiállítást, mert az „Ébredj, ha tudsz” tartott bennünket itthon 1956-ban! Reményik Zsolt

Ez a szépséges kiállítás lehetőséget adott a régi emlék felidezésére: 1940-ben osztálykiránduláson vettünk részt a visszacsatolt Erdélyben. Kolozsvárt Reményik Sándor kalauzolt bennünket, mivel osztálytársam – Imre Mária – az Ő unokahúga volt. Akkor még nem tudtuk, milyen rendkívüli ember volt a kalauzunk. Milyen hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy Tamási Áron, Nyíró József mellett „Végvári” is újra a miénk lehet! Lászik Mária

Nagy meghatottsággal néztük végig a kiállítást, mivel Reményik Sándor a nagybátyám volt, és nekem dedikálta a „Romon virág” című kötetét. A kolozsvári tablón örömmel fedeztem fel másik nagybátyámat, Dr. Imre Sándort is. Csak gratulálni tudok a rendezőnek, a látványtervezőnek és mindenkinek, aki részt vett a kiállítás megrendezésében.

Dr. Imre György és családja

Sokat tanulhatunk ma is Tőle, amikor templom és iskola egyaránt üldözött, felvesöpört. „De benne van az újrakezdés magja, / De benne van a harchoz új erő.” Köszönet a kiállítás összeállítóinak a fenyőkért, a keresztért, melyet Ő is elfogadott és nekünk is el kell fogadnunk. Szeretettel Komor Lászlóné Bicskéröl

A költőóriásnak végre hiánypótló és a lelkületéhez illő környezetben történő bemutatásához gratulálok az intézménynek és minden közreműködőnek. Fendánné Tornócs Sárkány, Érd

Köszönet a kiállításért. Örömmel tölt el az a tény, hogy a Reményik Sándor-kiállítás végre létrejött. Egy ilyen gyönyörű kiállítást érdemel a magyar kultúra ekkora nagysága. Benda József

Nagyon megható Buenos Airesből ide jönni és ezt a kiállítást látni. Mi ott Reményik verseskötetét már 1950-ben kiadtuk, igen szerényen, a második világháborút követő keserves emigrációs években. Most köszönjük ezt a csodálatos kiállítást.

Hangyalné Hessian Zsuzsanna

Nagyon jó volt itt lenni, ebben a méretében kicsi, de tartalmában annál nagyobb templom-iskolában. Egyszerre kedves, örömteli és szűszorító. Köszönet érte az ötletadóknak és a rendezőnek. Ribár Jánosné Zentai Edit, Orosháza



A Petőfi Irodalmi Múzeum legújabb kiadványai:

„Életem regénye”. Kísérő kiadvány a Petőfi Irodalmi Múzeum Móricz Zsigmond születésének 125. évfordulója alkalmából rendezett kiállításához (iskolásoknak szóló feladatlapokkal); szerk. Hegyi Katalin, feladatlapok: Szilágyi Péter–Forgács Róbert, PIM–Gondolat Kiadó, 2005

E. Csorba Csilla: Párizs nem ereszt el. Magyar írók Párizs-élménye 1900-1939; katalógus, részben francia nyelvű; szerk. Cséve Anna, PIM–MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, 2005

Párizstól Pocsolyavárosig. Bölöni György és Itóka levele naplója 1906-1912; szerk. Nagy Csaba, PIM, 2005

„És ámulok, hogy elmulok”. József Attila-iratok; szerk. Varga Katalin, PIM, 2005

Demeter Júlia–Pintér Márta Zsuzsanna: „A vídám természetű poéta”. Csokonai Vitéz Mihály (1773-1805) tiszteletére rendezett kiállítás katalógusa; PIM, 2005

Idesereglik, ami tovatűnt. József Attila összes fényképe; szerk. Kovács Ida, PIM, 2005

E. Csorba Csilla–Maier-Preusker, Wolfgang: Salvador Dalí mágikus illusztrációi 1944-1969; kiállításvezető, PIM, 2005

Szentmártoni Szabó Géza: Aldott szép Julia. Kiállítás Balassi Bálint születésének ötödik századik évfordulóján; szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2005

Kultusz, mű, identitás. Kultusz-történeti tanulmányok 4.; szerk. Kalla Zsuzsa–Takáts József–Tverdota György, PIM, 2005

Déry Tibor: A Halál takarítóője a színpadon; sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2004

„Egy ember, akit még eddig nem ismertünk”. A Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-gyűjteményének katalógusa. Kéziratai. Az író képzőművészeti alkotásai. Ábrázolások az íróról; szerk. E. Csorba Csilla, PIM, 2004

„...or not to be”. Molnár Ferenc levelei Darvas Lilihez; szerk. Varga Katalin, PIM–Argumentum Kiadó, 2004

Rejtély és ráció. Nemes Nagy Ágnes verskéziratok és rajzai; vál. és szerk. Kemény Aranka, PIM, 2004

Vezér Erzsébet: Megőrzött öreg hangok. Válogatott interjúk; PIM, 2004

Ratzky Rita: Vénusnak szép játéka. Erotika a magyar irodalomban; katalógus; szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2004

Idegen nyelvű kiadványok:

Once I lived, I, Sándor Márai. Patterns from a globetrotting Hungarian's life; írta és a kiállítást rendezte Mészáros Tibor, fordította Thomas Eseritt, Londoni Magyar Kulturális Intézet, 2004

A guide to the Museum of Literature Petőfi; szerk. Cséve Anna–E. Csorba Csilla–Ratzky Rita, PIM, 2004

Literaturmuseum Petőfi. Ein kurzer Überblick; szerk. Cséve Anna–E. Csorba Csilla–Ratzky Rita, PIM, 2004

Elektronikus adathordozók:

József Attila: Istenem (József Attila istenes versei); audió-CD kísérőfüzetrel, szerk. Jelenczki István, zenei rendező Hortobágyi László, Magyar Rádió–PIM, 2005

Eszmélet – Consciousness – Eyeil – Hellsinn. Négy nyelvű, interaktív, multimédiás DVD-ROM József Attila születésének 100. évfordulójára; a József Attila Emlékév alkalmával rendezett PIM-vándorkiállítás magyar-angol-francia-német nyelvű változata, szerk. H. Bagó Ilona, rendező Tari János, PIM, 2005

Aranyhangok II. Válogatás a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárának gyűjteményéből; audió-CD, szerk. Gáspár György, hangtechnika Tausz Mihály, PIM, 2005

Kertész Imre: Hangoskönyv. Részletek Kertész Imre műveiből, a szerző előadásában; 2 db audió-CD, szerk. Kelevéz Ágnes–Hafner Zoltán, hangmérnök Tausz Mihály, Magvető–PIM, 2004

Esterházy Péter: Egy nő. Fölvessza Esterházy Péter; 3 db audió-CD, rendezte Magos György, szerk. Kelevéz Ágnes, hangmérnök Tausz Mihály, Magvető–PIM, 2004

Balassi – A költő élete és versei. „Az jó hírért, névért...” – A Balassi Bálint születésének 450. évfordulója alkalmából készült vándorkiállítás interaktív katalógusa; CD-ROM, szerk. E. Csorba Csilla–Várkonyi Gábor, tervezte Virágvölgyi András, PIM, 2004

Teremtett és megőrzött világok. Filmetűd a Petőfi Irodalmi Múzeum alapításának ötvenedik évfordulójára; VHS, DVD, forgatókönyv Maróti István, operatőr-rendező Kovács Béla, PIM, 2004

Kölcsey Ferenc: Hymnus – Vörösmarty Mihály: Szózat. Két magyar vers tizenhét nyelven; audió-CD, angol-magyar nyelvű kísérőfüzetrel, Horváth László–Maróti István, hangtechnika Tausz Mihály, PIM, 2004

Aranyhangok I. Válogatás a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárának gyűjteményéből; audió-CD, kísérőfüzetrel, szerk. Kelevéz Ágnes, hangrestaurálás Bolla György; megjelent a PIM ünnepélyes milleniumi megnyitójára (2000. nov. 30.), PIM, 2000

„Csak idegenben érti meg az ember...” Hangdokumentumok Márai Sándor életéből; audió-CD, szerk. Maróti István–Mészáros Tibor, hangrestaurálás Bolla György; megjelent Márai Sándor születésének századik évfordulója alkalmából, Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ Hangtár, 2000

Képeslapok:

Magyar írók, költők portréi

Móricz Zsigmond-fotók

Irodalmi relikviák

Kis magyar irodalmi herbárium (képeslapgyűjtemény, 13+1 rajz- és kézirat-reprodukció)

Kiállítások:

„Tanuljátok meg, mi a költő...”

Állandó Petőfi Sándor-kiállítás

Ady-oltár

Melocco Miklós szoborkompozíciója, 1977

Napfény és holdfény

Jókai világai

(2006. augusztus 31-ig)

Hordozható Európa

Emlékiállítás Cs. Szabó László születésének 100. évfordulójára

(2006. augusztus 15-ig)

„A vídám természetű poéta”

Kiállítás Csokonai Vitéz Mihály halálának 200. évfordulójára

(2006. március 15-ig)

Életem regénye

Móricz Zsigmond életmű-kiállítás

(2006. március 31-ig)

Szendrey Júlia, a szatmári-pesti George Sand

Életmű-kiállítás

(2006. április 30-ig)

Undok szép világ

Reviczky Gyula-kiállítás (1855-1889)

(2006. május 31-ig)

Íróportrék

Válogatás a Petőfi Irodalmi Múzeum szoborgyűjteményéből

(2006. március 15-ig)